ИНТЕНСИФИКАЦИИН ШУХАЛА АРГА НҮХЭСЭЛ

Хүдөө ажахыгаа ашаг ехэтэй [...]лгохо—интенсификациин түрүүшын жэл совет газарай үбсүүн [...]рэгүүр ута алхамаар алхалжа [б]айна. Энэ жэлэй түрүүшынь ха[...]д һайн һайхан олон юумэ аса[...]а. Эрдэм ухаанай, түрүү дүй [ду]ршэлтэй туйлалтанууд үйлэдбэ[ри]дэ ургэнөөр нэбтэрүүлэгдэнэ. [...]ами болон уһалуури ёһотоо хү[...]еэ бэелжэ байна. Колхоз, совхозуудай поли дээрэ, фермэнүүд[тэ] шэнэ шэнэ техникэ ерэжэ, [аж]алаа бүхыдэнь оньһожоруулха [а]рга нэвтэрдэжэ эхилээ.

Интенсификациин хүсэтэ амис[х]ал Буряад оронойш колхоз, совхозуудай газар нютагуудта хү[г]жөө. Совхозой хүдэлмэришэд, [к]олхозникуудай механизаци, уһалуури болон химидэ үндэһэлһэн [...]римгой ажал хүдэлмэриинь һайн [...]рэ үгэхөөр—поли дээгүүрнай [...]ян ургаса ургажа байна. Мал[...]адшье жэлэй эхинһээ һайн даб[...]асатай. һү, мяха, нооһо гүрэндөө [х]удалдаха түсэб үлүүлэн дүүргэг[д]ээ.

Үйлэдбэри эмхидхэгшэдэй урда интенсификациин жэл мүн лэ шэнэ зорилгонуудые табяа. Үйлэдбэриин управленинүүд, хүдөөгэй парткомууд, колхоз болон совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд, партийна организацинууд ажал хүдэлмэреэ, хүтэлбэриингөө онол арга шэнээр хараалжа, һэльбэн хубилгажа эхилбэ. Хамагай түрүүндэ ажахыгаа, үйлэдбэреэ ямар аргаар, ямар ёһо журамаар эрхилхэ ушартайб гэжэ бодожо, шэбшэжэ захалһан байна. Энэ талаар Кабанскын үйлэдбэриин управлени һайн жэшээ харуулаа. Эндэ колхоз, совхозуудые тусхай мэргэжэлтэй болгохо, мал адууһа, таряан ажалаа томодхожо, тусхай фермэ, бригадануудта үгэхэ гэһэн хэмжээнүүдые хараалаад, бэелүүлжэ эхилээ. Шергинскэ, Оймороой совхозууд гахай үсхэбэрилгын талаар тусхай мэргэжэлтэй, Кабанскын совхоз шубуун ажалтай болохо, тиигээд һү ехээр үйлэдбэрилдэг болохо гэһэниинь илангаяа һайшаалтай. Ажахынуудаа тусхай мэргэжэлтэй болгохо гэһэн нилээд ехэ хүдэлмэри Улаан-Үдын, Мухар-Шэбэрэй, Баргажанай болон бусад управленинүүд хэжэ байна.

Тиигэжэ республикынгаа хүдөө ажахыда тусхай мэргэжэл олгохо, үйлэдбэреэ томодхохо талаар олон дурадхалнууд бии болоо. Эдэ дурадхалнуудые хэлсэжэ үзэхэ, хүдөө ажахые тусхай мэргэжэлтэй болгохо тушаа КПСС-эй ЦК-гай февральда болоһон Пленумэй болон Н. С. Хрущевой заабаринуудые бэелүүлхэ хэмжээнүүдые хараалха зорилготойгоор партиин обкомой V пленум зарлагдаһан байгаа. Мүнөө бэелүүлжэ байгаа хэмжээнүүд тухайгаа, шэнэ шэнэ дурадхалнууд тухайгаа пленум дээрэ ажахын хүтэлбэрилэгшэд, партийна хүдэлмэрилэгшэд, мэргэжэлтэд хөөрэжэ үгөө. Ажахынуудаа тусхай мэргэжэлтэй болгохо гээшэ интенсификациин гол арга нүхэсэл мүн. Энээнгүйгөөр эрдэм, техникын, түрүү дүй дүршэлэй туйлалтануудые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлжэ шадагдахагүй, ажалай бүтээсые дээшэлүүлхэ арга байхагүй гэжэ пленум дээрэ үгэ хэлэгшэд нэгэн дуугаар тэмдэглэбэ.

КПСС-эй обкомой пленум хэлсэгдэһэн асуудалаар тодорхой тогтоол абажа, Хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ ба бэлэдхэхэ министерствын, управленинүүдэй, колхоз, совхозуудай үмэнэ ажахынуудаа тусхай мэргэжэлтэй болгохо хэмжээнүүдые ойрын сагта хараалха гэһэн тон шухала зорилго табиһан байна. Тиихэдээ ажахынууд доторой фермэ, бригада, таһагуудые тусхай мэргэжэлтэй болгохо зорилгодо эгээн ехэ анхаралаа табиха хэрэгтэй гэжэ заагаа.

Һаяын сагта манай республикада гахай болон шубуу үсхэбэрилгэ промышленна үндэһэ һууритай болгогдохоор хараалагдана. Нихын тула 100 мянга эмэ тахяатай гүрэнэй фабрика баригдаха, үйлэдбэриин управленинүүдтэ нэгэнһээ үсөөн бэшэ томо ажахынууд эмхидхэгдэхэ байна. Шергинскэ, Оймороой, Дзержинскиин нэрэмжэтэ совхозууд гахай үсхэбэрилдэг гол шэглэлтэй болохо, тиихэдэ жэлдээ 5 мянган тонно гахайн мяха үйлэдбэрилдэг гүрэнэй фабрика баригдаха.

Улаан-Үдэ болон промышленна бусад центрнүүдые һүөөр хангахын тула эдэниие тойроод байһан колхоз, совхозууд гол түлэб һү, овощ үйлэдбэрилдэг мэргэжэлтэй болохоор шиидхэгдээ.

КПСС-эй обком хони үсхэхэ ябадалые илангаяа шухала гэжэ онсо тэмдэглэһэн байна. Манай республикада хонин ажалнай хаанашье эгээл олзотой һалбари болоно. Тиимэһээ бэлшээри болон бусад арга шадалтай ажахы бүхэн хони шадаал һаа олоор үсхэхэ ёһотой. Гэхэтэй хамта, хони үсхэбэрилгын тусхай мэргэжэлтэй болгогдохо совхозууд тодорхойлогдоо. Эдэнь Борьёогой, «Октябрьский», Сэлэнгын, Охин-Булагай, Суулгын, Бэшүүрэй, Хяагтын, Пограничнэ, Анаагай, Хэжэнгын, Чисаанын, Үдын, Хурамхаанай, Аргадын совхозууд болоно. Мяха-һү үйлэдбэрилхынгөө хажуугаар Хурбын, «Первомайский», Ториин, Дэрээнэй, Хүдэриин совхозууд хони үсхэбэрилсэхэ ёһотой.

Мал ажалаа тусхай мэргэжэлтэй болгохо гэһэн зорилтые бэелүүлхын тула тэжээл хүсэд хүрэхөөр бэлэдхэдэг болохо хэмжээнүүдые обкомой пленум тусгаар хараалаа. Энэ зорилгоёо дүүргэхын тула тарялангай, сабшалангай ургаса эрид дээшэлүүлхэ, шэнэ газар хахалха, холын болон уула хадын бэлшээри ургэнөөр хэрэглэгдэхэ болоно.

Ажахые тусхай мэргэжэлтэй болгохо гээшэ хүнгэн хэрэг бэшэ. Энээнэй тула ехэхэн бэлэдхэл хэгдэхэ ушартай. Эндэ яараа һаа гү, али бодомжогүй юумэ хээ һаа, ёһотоорообол дааража, шэшэрхэ гээшэмнай гаража ерэхэ бшуу. Ажахые тусхай мэргэжэлтэй болголойбди гэһэн ехэ-ехэ үгэ урдаа баряад, энэ жэлдэ шубуунайнгаа фермэнүүдые олохон ажахынууд үгы хэжэрхёо. Тиигээд юун болооб? Бултанда мэдээжэ. Гүрэндэ үндэгэ тушааха түсэбнай дүүргэгдээгүй байнюо. Энэ буруу ябадалһаа һургаал абтаха ёһотой.

Обкомой пленум болбол ажахынуудаа тусхай мэргэжэлтэй болгохо гээшэмнай ойро зуурын кампани бэшэ, харин даамтай удаан хэрэг гэжэ тэмдэглэһэн байна. Энэ ехэ удхатай. Хүдөө ажахые тусхай мэргэжэлтэй болгохо гэһэн ябадал хадаа байгаали уларилайнгаа ашаг туһыень хүсэд дүүрэн ашаглаха, үйлэдбэри бүхэнөө олзотой болгохо, ажалай бүтээсые дээшэлүүлхэ, тиигэжэ продукцинуудые ехээр аад, хүнгэн сэнтэйгээр абадаг болохо гэһэн гол удхатай бшуу. Тиимэ хадань туйлай ехэ эмхидхэлэй хүдэлмэри хэгдэхэ, алишье талаһаань бодожо, шэбшэжэ үзэгдэхэ ёһотой. Энээнтэй хамта колхоз, совхозуудай, илангаяа фермэ, бригада, таһагуудай хүтэлбэрилэгшэд болгон эгээл һайн, ушар ёһо мэдэхэ хүнүүдые табиха гээшэ шиидхэхы удхатай.

Интенсификаци болбол хүдөө ажахын хүгжэлтын дардам уужам харгы зам мүн. Энэ зам дээрэ түргөөр, батаар гараха гэһэн зорилго КПСС-эй обкомой V пленумэй гол эрилтэ мүн.

Искусствын хүдэлмэрилэгшэд хүдөө нютагуудта гарахань

РСФСР-эй Культурын министерствэдэ

[М]ОСКВА, июлиин 7. (ТАСС-ай корр.). Россин Фе[дер]ациин урда талын нютагуудта — Кубаниин, Став[рополь]иин, Доной колхоз, совхозуудта ургаса хуряалга [...]аа. Хүдөөгэй районуудта соёл культурын болон [иску]сствын эмхи зургаанууд хэхэ хүдэлмэри тухай [асууд]алые РСФСР-эй Культурын министерствын кол[легиин] ээлжээтэбэшэ заседани дээрэ хаража үзөө.

[Р]оссин Федерациин олон областьнуудай, хизаар бо[лон] автономито республикануудай культурын управ[лени]нүүд болон министерствэнүүд культурын фрон[тын] хүдэлмэрилэгшэдтэй семинарнууд болон зүблөө[ны]е үнгэртөө, агитационно-уран һайханай бригадуудай репертуар зохёогдоо, полевой станууд, тоо[гууд] болон таряа тушаажа абадаг пунктнуудта эмхид[х]эхэ харуулан ойлгуулха агитациин хэрэгсэлнүүд [бэлэ]дхэгдээ, зүүдэл библиотекэнүүд байгуулагдаа гэжэ [колл]егиин заседани дээрэ тэмдэглэгдэһэн байна.

[Х]олиин ажалшадые уран һайханай талаар саг үр[гэл]жэ хангаха хүдэлмэри эмхидхэхэ гээшэ Россин [Фед]ерациин культурын болон искусствын органууд болон эмхи зургаануудай шухала зорилгонь мүнөө болоно гэжэ коллегиин баталан абаһан тогтоол соо тэмдэглэгдэнэ. Энэ хүдэлмэри уран мэргэжэлтэ хүнүүдэй багахан бүлэгүүдэй, зарим актернуудай хүсөөр поли дээрэ тушаажа абадаг пунктнуудта, оньһожоруулһан тоогууд дээрэ үнгэргэгдэхэ ёһотой.

Республикын элитэ артистнууд, уран зураашад, уран зохёолшод болон композиторнуудай хүдөөгэй ажалшадтай уулзалгануудые министерствын театрнуудай, хүгжэмэй эмхи зургаануудай, зураглан харуулгын искусствын эмхи зургаанудай правленинүүд зохёохы союзуудтай, ВТО (Бүхэроссин театральна бүлгэмтэй) болон хоорой бүлгэмтэй хамта ургаса хуряалгын кампаниин үедэ эмхидхэхэ юм. Агитационно-уран һайханай бригадануудта туһаламжа үзүүлхын тулада Арадай творчествын түбэй байшан 20 область, хизаар болон АССР-нүүдтэ уран мэргэжэлтэ хүдэлмэрилэгшэдые эльгээхэ юм. РСФСР-эй 200 уран зурааша полевой станууд, тоогууд болон таряа тушаажа абадаг пунктнуудые гоёолгодонь нютаг нютагуудта гаража туһалха байна.

БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

41-дэхи жэлээ гарана.

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 163 (10531) | 1964 оной июлиин 11, суббото | Сэн 2 мүнгэн

ЭДЭБХИ ҮҮСХЭЛТЭЙ, ТҮГЭС БОЛБОСОРОНГИ ХҮНҮҮДЫЕ ХҮМҮҮЖҮҮЛЭЕ

Республикын арадай гэгээрэлэй бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ, гэр бүлынхидтэ, олониитэдэ хандаһан багшанарай республиканска V съездын делегадуудай

НЭЭМЭЛ БЭШЭГ

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Улаан-Үдэ городто багшанарай республиканска V съездэ хабаадахаяа Буряад ороной бүхы городууд, хүдөө нютагуудһаа олон делегадууд сугларба. Гансахан һургуулинуудай, арадай гэгээрэлэй эмхи зургаануудай түлөөлэгшэд энэ съездэ ерээ бэшэ, харин предприятинуудһаа, колхозуудһаа, совхозуудһаа түлөөлэгшэд ерээ. Мүн партийна болон ажахын хүдэлмэрилэгшэд, олониитэ гэр бүлынхидэй түлөөлэгшэд бии. Үхибүүдые, залуушуулые коммунис үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ гээшэ бүхы олониитэ ажалшадай, бүхы арадай нангин хэрэг болонхой.

КПСС-эй Программын табиһан зорилгонууд манай Эхэ ороной эрхэтэн бүхэнэй сэдьхэл зүрхэндэ оронхой. Коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулха талаар асари ехэ хүдэлмэри ябуулхатаяа хамта шэнэ хүниие, коммунис обществын гайхамшагта хүниие хүмүүжүүлхэ хүдэлмэри үргэн дэлисэтэйгээр ябуулагдана. Энэ харюусалгата хэрэгтэ манай совет һургуули айхабтар ехэ үүргэтэй. Имагтал һургуули залуушуулые марксистско-ленинскэ үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ һайн үндэһэ һуури табидаг, коммунизм байгуулагшын моральна кодексын ёһо гуримуудта үндэһэлэн шэнэ харилсаануудые нэбтэрүүлдэг байна бшуу. Зүгөөр гансахан һургуули үргэн олониитын дэмжэлгэгүйгөөр энэ ехэ зорилго дүүргэжэ шадахагүй.

Олониитэ гээшэмнай манай социалис Эхэ ороной бүхы ажалшад, бидэнэр бултадаа болонобди. Олониитэ гээшэмнай манай эдир пионернүүдэй алдарта отряд, һайн һайхан хэрэгээр бэеэ нэмэглэһэн комсомол болоно. Олониитэ гээшэмнай манай партийна, профсоюзна организацинууд болоно. Шэнэ байдалые байгуулха хэрэгтэ хэдэн арбаад жэл соо бүхы хүсэ шадалаа зорюулжа ябаһанаа мүнөө амаралтада гараад байһан дүршэл ехэтэ мэргэжэлтэ, тэшье энэ олониитын тоодо оронот. Танай дүй дүршэл, эрдэм мэргэжэлтнай манай хүүгэдые, ашанарые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ туһалхал.

Олониитын тоодо манай совет гэр бүлэ ороно. Бүлэ бүхэндэ үлгыһөө эхилээд, үхибүүндэ эрдэм бэлиг, шадабари мэргэжэлэй дээжэ нэмэ нэмэһээр, ниитын хүнэй шэнжэ шанар бүрилдэн бии болодог лэ.

Бидэнэр бултадаа шэнэ хүниие, коммунис обществын хүниие хүмүүжүүлхэ асари ехэ хэрэг эрхилжэ байнабди. Эхэ, эсэгэ бүхэн хүбүүгээ гү, али басагаяа ямараар хүн болгонооб, тэрэнэйнгээ түлөө обществын үмэнэ харюусаха ёһотой. Һайн совет бүлэдэ залхуу зайгуул, элдэб аашa гаргадаг, шэрүүн хатуу абари зантай, хара бэеэ хараһан хүнэй хүмүүжэхэ үндэһэн байхагүй.

Табадахи съездын делегадууд—бидэнэр, багшанар, олониитэ гэр бүлынхидэй түлөөлэгшэд бүхы багшанарта, арадай гэгээрэлэй бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ, бүхы эхэ эсэгэнэртэ, хото хүдөөгэй ниитын бүхы эмхинүүдтэ ханданабди. Һуралсалые шэнэлэн табиха, бүгэдэ ниитын һуралсал бэелүүлхэ хуули дүүргэхэ хэрэг, коммунизмын хэрэгтэ бэеэ үгэнги үетэниие хүмүүжүүлхэ хэрэг маанадһаа, манай оролдолго шадабариһаа болохо байна.

Бүгэдэ ниитын һуралсал бэелүүлхэ хуули дүүргэхын түлөө тэмсэгты! Бидэнтэй зэргэлээд гү, али манай бүлэдэ байһан нэгэшье үхибүүн һургуулида оронгүй бү үлэг лэ. Нэгэ класста хоёрдохи жэлээ һууха ябадалые бүхы аргаар усадхахын тулада оролдоё. Танай һургуулиин хэшээл бүхэн ашa үрэтэй байг лэ. Иимэ болгохын тулада нэгэл арга нүхэсэл бии юм: түрүү дүй дүршэл шудалагты, педагогическа эрдэмээ, түрүү дүй дүршэлэй эрхим дээжые хэрэглэгты. Үхибүүн бүхэнэй хуби заяанай түлөө танай зүрхэ сэдьхэл хододоо зорюулагдаг лэ. Тэрэ томо болоод, ажабайдалда ямар һуури эзэлнэб, Эхэ орондоо ямар ашa үрэ асарнаб—эдэ бүгэдэ танһаа болохо байна.

Һуралсалай коммунис хүмүүжүүлгэһээ таһаранги байһан ушарые зайсуулагты, ургажа ябаа үетэниие хүмүүжүүлэн болбосоруулхын тулада багшанарай, һурагшадай, үйлэдбэриин, гэр бүлынхидэй коллективүүдые нэгэдүүлэн, хани барисаань бэхижүүлэгты.

Хүндэтэ эхэ эсэгэнэр, гэр бүлынхид!

Ажал хүдэлмэридэ, эрдэм сурталда үхибүүдые дуратай болгохо, коммунис ёһоной түгэс мэдэрэлтэйгээр залуу үетэниие хүмүүжүүлхэ гээшэ танай ниитын нангин уялга мүн болоно. Гэр бүлынхид һайнаар хүдэлбэл, социалис журамай заабари наринаар сахибал, хото хүдөөгэй ниитын ажалда эдэбхитэйгээр хабаадабал энэ зорилго амжалтатайгаар бэелүүлэгдэхэ байна.

Гэр бүлэ һургуули хоёрой холбоо барисаае улам үргэдхэгты, үхибүүдэй сүлөөтэй сагаа үнгэргэхэ хэрэгтэ хамаарлсагты. Һургуулиин үхибүүдэй ажаһуудаг газартань һонирхолтой хэмжээ ябуулга эмхидхэхэ хэрэгтэнь олониитэ эдэбхитэдтэ туһалагты. Хүүгэдэй клубууд, спортивна талмайнууд, кружогуудые эмхидхэхэ, һонин һонин наада эрхилхэ хэрэгтэнь хабаадагты. Тиигэбэл хүбүүд, басагадтнай ашатай туһатай, һонирхолтой хэрэгтэ сүлөөтэй сагаа зорюулхал.

Колхозууд болон совхозуудай, предприятинууд болон эмхи зургаанудай, дээдэ һургуулинуудай болон техникумүүдэй комсомолшууд болон залуушуул! Үхибүүдые хүмүүжүүлхэ гэһэн асари ехэ зорилго партиин ба арад зоннай таанадта найдаал. Таанад багашуулай урдаа хараха дүршэлтэй аха нүхэд болонот. Пионерэй организацинуудай хүдэлмэри һайжаруулагты, октябрядуудтай хүдэлмэри ябуулагты, пионерэй хүдэлмэрилэгшэдые зүбөөр шэлэн оложо һургагты, тэдэниие ургуулан хүмүүжүүлэгты, багшын дүршэлтэй болгогты. Һургуулинуудта, клубуудта, улаан булангуудта, хүүгэдэй талмайнуудта үхибүүдые хүмүүжүүлхэ зонууд таанад байнат.

Һуралсалай эмхинүүдэй, соёлой эмхи зургаануудай, театрнууд болон клубуудай хүдэлмэрилэгшэдтэ, композиторнууд, уран зураашад болон зохёолшодто бидэнэр хандадабди. Үхибүүдые, залуушуулые эстетикын талаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ һургуулинуудта эдэбхитэйгээр туһалха, һурагшадтай уулзаха, концерт харуулха, хөөрэлдөө, лекци хэхэ, техникээр, искусствоор, литератураар, спортоор классһаа гадуур кружогой хүдэлмэри ябуулхада туһалха бэзэт гэжэ найдаданабди.

Партийна болон профсоюзай организацинуудта, колхозууд болон совхозуудай, предприятинууд болон эмхи зургаанудай хүтэлбэрилэгшэдтэ хандадабди: хүүгэдэй эмхи зургаанудтай эрхилдэг шефскэ хүдэлмэреэ улам һайжаруулагты, танай хүдэлмэришэд, алба хаагшадай үхибүүдэй һуралсал тухай ходоодоо һонирходог байгты, өөһэдынгөө үхибүүдые ёһотоор хүмүүжүүлдэггүй хүнүүдтэ хэмжээ абагты.

Эдэбхи үүсхэлтэй, түгэс болбосоронги хүнүүдые — коммунизм байгуулагшадые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ һургуулиин, гэр бүлын, олониитын барисаа холбоое улам бэхижүүлхын тулада бүгэдынгөө хүсэ зорюулая. Гүн гүнзэгыгөөр эрдэм шудалһан, манай агуу ехэ Эхэ ороной ашa туһада, һалбаран хүгжэхын тулада ами бэеэ хайрлахагүй, коммунизмын сурталда бэеэ үгэнги хүнүүдые манай һургуулинуудта бэлэдхэн гаргахын тулада бүхы шадабаряа зорюулая.

Зундаа үнеэн бүриһөө 1000 литр һү һааха

АЛДУУГАА ДАБТАҺААР

[Б]орьёогой һаалиин фермын кол[лект]ив жэл бүхэндэ сагаан эдеэ элбэгээр абадаг байһаараа кол[хоз]оошье, мүн Зэдынгэ үйлэдбэ[риин] управленидэшье суурхаһаар [бай]нэй.

[Т]иигэншьегүй аргагүй байгаа. [Эн]э дүй дүршэлтэй болоһон һаа[лишад] олон. Коммунис ажалай удар[ни]гууд Мария Гырылова, Дулма[...]ен Цыдыпова, Мария Жигжито[ва] ургаа һарын хугасаа соо үнеэн [бүри]һөө мянгаад килограмм һү һаа[жа] мүрысөөнэй түрүү зэргэдэ га[раа.] Аграфена Цыбикжапова, Дари[...] Вампилова болон бусад баһал [...] шэнээн һү һаажа, суурхаха [...]роол суурхана.

[Х]эды тиимэшье һаа, тус фермэ һү[...]а, гүрэндэ худалдаха хахад жэ[лэй] [...]тээ түсэб дүүргэжэ шадаагүй. [Ма]най коммунис ажалай коллектив [...] хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн [...]ли малшадта дашшье таарахагүй [...]ал болоно гээшэ ааб даа.

[Үнг]эрһэн хахад жэлэй туршада [...] фермэ хэды шэнээн һү һаажа, [гүр]эндэ худалдаха түсэбтэй байһан [...] гэжэ отделениин зоотехник Вла[дим]ир Цыреновһээ асуутаа бэлэй. Теэд тэрэ нүхэрнай түсэбөө огт[о] мэдэхэгүйһөө гадна, мүнөө үедэ [фер]мын һаалишад бултадаа хэды шэ[нээн] һү һаадаг байһыень оройдоо ту[х]агүй хүн байшоо. Тиихэдэ эн[эшье] һаалишадшье өөһэдөө хэды [шэнэ]эн һү һааһанаа, даабаряа хэр [...] дүүргэһэнээшье мэдэхэгүй жэ[...]эй байба.

[Энэ]нииень мэдэхын тула фермын [...]агшые, тоо бүридхэлшые бэдэ[р]гээшэбди. Теэд фермын тоо бү[ридхэ]лшэ нүхэр Цыцерунов тэрэ үдэр [ажал]даа тараагүй. Тиихэдэ фермын [...]эгшээр мүнөө хэниинь хүдэл[дэг] юм, мэдэхэнь бэрхэтэй. Юундэб [гэх]э, энэ тушаалда байһан нүхэр [...] Цыдыпов гэгшэнь тушаалһаа [...]гдэжэ, орондонь Доржи Цы[...]ов һаяшаг томилогдоһон. Теэд тэдэнэй нэгэниинньшье фермэ дээрэ ерэдэггүй. Үдын һаалтын урда тээ арайшье гэжэ Нима Цыдыповые олобобди.

— Хахад жэл соо 1460 центнер һү һааха түсэбтэй аад, 1325 центнер һү һаагаабди,—гэжэ тэрэмнай бидэндэ тайлбарилба.

Юрэдөө, хөөрэлдэһөөр байхада энэдэ һү һаалгые дээшэлүүлхэ талаар мүртэй хүдэлмэри хэгдээгүй байшоо. Зунай бэлшээриин зулгы һайхан үедэ үнеэн бүриһөө 1000 килограмм һү һааха гэһэн мүрысөөн тухай эндэхи зарим һаалишад оройдоо дуулаашьегүй байха юм. Отделениин хүтэлбэрилэгшэдэй зүгһөө ямаршье тиимэ нарин хиналтын байгаагүй дээрэһээ мал адуулагшад ажалдаа хайша хэрэгээр хандана. Бэлшээри дээрэнь ошожо харахада, хоёр гүүртын үнеэд ниилэшэһэн, суугаа адуулагдажа байба. Адуулжа ябаһан хүнүүдыньшье харагдабагүй. Борьёогой гүүртын адуулгашан нүхэр Цыбикжанов энэ үдэр ажалдаа ерээгүй, өөрынгөө түлөө 14-тэй басагаяа ябуулһан байба.

Баруун гэжэ һаалиин гүүртын үнеэдые нүхэр Ч. Ринчинов адуулдаг байһан. Теэд тэрэмнай баһал малаа өөрөө адуулнагүй. Орондонь 4-дэхи классай һурагша Дашидоржи гэдэг мал дахажа ябаа һэн. Эдэ үхибүүд яагаад һайнаар, харюусалгатайгаар мал адуулхаб даа. Хоёр гүүртынгээ хоёр зуугаад үнеэдые ниилүүлжэрхёод, халсагай газарта тогтоожо байгаад һэн. Иигэжэ адуулхадань мал садатараа эдеэлжэ, һү оролтой аал?

Һү, тоһо багаар абадаг болоһон ушарай үшөө нэгэ шалтагааниинь юуб гэхэдэ, энэ фермэ һаалишадаар хүсэд, бүридүүлэгдээгүй байна. Мүнөө үедэ тус фермын хорёод үнеэд эзэгүй байһан дээрэһээ заримдаа арбаад үдэрөөр һаагданагүй. Тэрээнһээ болоно, зариманиинь мүнөө шэргэхэ туйлдаа хүрэнхэй.

Колхозой һаалиин бусад фермэнүүд баһал иимэрхүү байдалтай. Илангаяа Жаргалантын гүүртэ бүришье ахир байдалда орошонхой. Энэ фермэ 100 үнеэдтэй. Тэндэ табан һаалишад хүдэлдэг. Ханда Батуева Мидэгма Цыденова хоёрой даадаг бүлэг үнеэдһээ бэшэниинь олон һаалишадай гар дамжаһан. Жэшээнь, түрүүшээр Гемпиновада даалгагдаһан бүлэг үнеэдые удаа дараалан нүхэд Хороших, Третьякова гэгшэд һааһан байха. Һүүлэй үедэ эдэ үнеэдые нүхэр Симбиркина һаажа эхилһэн аад, тиимэшье олон үдэр ажаллангүй баһал арилшоо. Мүнөө аргаа барагдахадаа тэрэ бүлэг үнеэдые бусад һаалишадта хубаажа үгэхэ баатай болоһон.

Үшөө нэгэ бүлэг үнеэдые түрүүшээр Цыренова, тиигээд Тутаринова һаадаг байһан. Мүнөө Доржиева гэдэг эдэ үнеэдые даажа абанхай. Иимэ ушарһаа болоно, эндэхи малшад үнгэрһэн зургаа һарын хугасаа соо 764 центнер һү һаахын орондо оройдоол 557 центнер һү арай шамай абаһан байха.

Һаалишадһаа гадна үнеэдые адуулагшадшье эндэ ходол һэлгэгдэнэ. Һүүлэй гурба һарын туршада тус фермэ дээрэ гурбан адуулагшан һэлгэгдээд байна.

Имагтал иимэнүүд шалтагаанһаа боложо, Зэдын үйлэдбэриин управлениин «Коммунизм» колхоз һү һааха, гүрэндэ худалдаха түсэбөө дүүргэжэ шадаагүй гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй. Тус колхоз түсэбэй ёһоор бүхыдөө 2850 центнер һү гүрэндэ тушааха байһан аад, тэрэнээ 2037 центнертэ хүргөө гэхэ гү, али 71 процент болоһон.

Зүгөөр энэ алдуунь колхозой хүтэлбэрилэгшэдтэ үшөө ёһотой һургаал болоогүй байһаар. Гээгдэлһээ гараха тухай ямаршье тиимэ эрид хэмжээ абахые мүнөө болотороо хүсөөгүй байһаниинь гэмшэлтэй. Һү һааха, тэрэниие гүрэндэ худалдаха хүдэлмэреэ үнөөхил хуушанайнгаа гуримаар эрхилһэн зангаараа.

Ц. БАБУШЕЕВ,
манай тусхай корр.

ШЭНЭ АРГА

[...]албай нютаг. Эндэ нооһо хайшалгын пункт хүдэлнэ. Үдэр[тэ]э хэдэн зуугаад хонин асарагдаха, нооһоёо хяргуулна.

Хонишодой ехэ хүдэлмэриин [үедэ] тээ «Восточные Саяны» [сов]хозой механизаторнууд һайшалта үүсхэл гаргажа, нооһо [ха]йшалалгада эдэбхитэйгээр хабаадалсаха тэлсэһэн юм. Мүнөө энэ олон механизаторнууд ажаллаг. Тэрээнһээ гадна, гэрэй эзэн [...]эрнүүд энэ хүдэлмэридэ хабаадалсажа байнхай. Эдэ зоной [...]сөөр богонихон болзор соо мянгаран хонидой нооһон хайшагдаа.

Тус пунктда 20 хүн электро[маш]инаар, 10 гаран хүн гараар [хон]идой нооһо хайшалжа байна. [...] хайшашад Жабаа Бай[...]ва, Буда Молонова гэгшэд [...]даа шалгарһаар. Тиихэдэ [...]бургынхидай аргаар нооһо [хай]шалагдажа һургагдана. Энээ[нэ]е зарим хүнүүд шадамараар [хай]шалжа, үдэртөө 160 хүрэтэр [хо]иной нооһо хяргадаг болон[хой].

[...]аянай бороо хура ехэтэйшье [бай]гаа һаань, эндэхид хүдэлмэ[ри]е ехээр һаатуулнагүй. Ойрын [...]эрнүүдтэ хонидойнгоо нооһо [хай]шалалга дүүргэхэ зорилго ур[да]а табинхай.

В. СЫРЕНОВ.

Түнхэн.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: манай республикада эхилһэн Монголой литературын неделидэ хабаадалсахаяа ерэһэн МНР-эй литература ба соёл культурын түлөөлэгшэд Буряадай уран зохёолшодтой байна.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

Монгол литературын долоон хоног Улаан-Үдэдэ нээгдэбэ

Үсэгэлдэр совет-монгол хани барисаанай бүлгэмэй Буряадтахи отделениин баяр ёһололой заседаняар аха дүү монгол арадаймнай литературын долоон хоног нээгдэбэ. Арадай революциин 43 жэлэй, мүн Монголой уран зохёолшодой холбооной байгуулагдаһаар 35 жэлэй ойнуудта зорюулагдаһан энэ үдэшэдэ бүлгэмэй гэшүүд, партийна, совет эмхинүүдэй түлөөлэгшэд, Буряадай литература, искусствын ажал ябуулагшад олooроо сугларжа, КПСС-эй Буряадай обкомой бюрогой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй гэшүүд президиумдэ һууба.

Монгол литературын долоон хоног үнгэргэхээ манай республика ерэһэн хүндэтэ айлшад—монголой уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, Арадай Ехэ Хуралай депутат, МНРП-гэй ЦК-гай гэшүүн нүхэр Удвал, уран зохёолшо, «Цог» журналай редактор нүхэр Эрдэнэ, МНР-эй габьяата артистканууд нүхэд Дашдулам, Тумэндэмбрэл, Монголой гүрэнэй оперо, баледэй театрай дуушан нүхэр Банди гэгшэдые сугларагшад халуун альга ташалгаар угтаба.

Заседание Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ А. У. Хахалов нээгээ. Хүндэтэ айлшадаа амаршалха зуураа, манайда үнгэргэгдэхээ байгаа монгол литературын долоон хоногой уг зорилго тухай тодорхойгоор хөөрэбэ.

Удаань нүхэр Удвалда үгэ үгтэбэ. Тэрэнэй үгэ социалис замаар дабшан ябаа монгол арадай культурын болон залуу литературын амжалтануудта зорюулагдаа. Хүндэтэ айлшадаа Буряадай уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ Н. Балдано халуунаар амаршалаа.

Удаань ендэр дээрэ ээлжээ ээлжээгээр поэдүүд гарана. Монголой мэдээжэ поэт, прозаик С. Эрдэниин шүлэгүүдээ уншахадань, сугларагшад илангаяа халуунаар альгаа ташаа.

Һүүлдэнь ехэ концерт боложо, монгол, ород, буряад аялганууд зэдэлжэ, элдэб арадай хатарнууд гүйсэдхэгдөө. Концертдэ монгол айлшаднай, Буряадай оперо, баледэй театрай, филармониин, Хабаровскын хизаарай драматическа театрай бүлэг артистнууд хабаадаа.

ҺУРАЛСАЛ ХҮМҮҮЖҮҮЛГЭ ХОЁРЫЕ ХАМТА ЯБУУЛХЫН ТҮЛӨӨ

ГЭР БҮЛЫНХИД, ОЛОНИИТЭ, ТААНАДАЙ ҮҮРГЭ ЕХЭ

Республикын багшанарай V съезд һаяхан боложо дүүрэбэ. КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленумэй шиидхэбэриин эрилтын үндэһөөр үхибүүдые, залуушуулые коммунис ёһоор хүмүүжүүлгэдэ гэр бүлынхидэй, олониитын үүргэ дээшэлүүлхэ тухай КПСС-эй обкомой секретарь нүхэр Д-Н. Т. РАДНАЕВ элидхэл хээ. Һурагшадые коммунис үзэлтэйгөөр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ һургуулиин үүргэ дээшэлүүлхэ тухай гэгээрэлэй министр нүхэр С. Г. ДУГАРОВ, һургуулинуудай пионерэй, комсомолой организацинуудай хүдэлмэри һайжаруулха тухай ВЛКСМ-эй обкомой секретарь нүхэр И. Е. ГРИГОРЬЕВ, һурагшадые эстетикын талаар хүмүүжүүлгэдэ соёлой, творческо эмхи зургаануудай хабаадаха тухай республикын соёлой министр нүхэр Д. З. ЖАЛСАРАЕВ элидхэл хэһэн байна. Хүмүүжүүлгын асуудалаар съезд дээрэ болоһон ехэ хөөрэлдөөн тухай материал энэ хуудаһанда толилогдобо.

— Үхибүүдые, залуушуулые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ гурбан хүсэ: гэр бүлын, һургуулиин, олониитэ эдэбхитэдэй хүсэ нэгэдүүлэн хүдэлбэл, амжалта түйлагдахань лабтай. Энэ хэрэгтэ олониитэ эдэбхитэдэй, гэр бүлынхидэй дүүргэдэг үүргэ тухай хараад үзэебди,—гэжэ элидхэлдэ КПСС-эй обкомой секретарь нүхэр **Д-Н. Т. Раднаев** хэлэбэ.

Совет оронда хизааргүй дуратай, бэеэ үгэнги, интернациональна үзэлөөр нэбтэрэнги, ажал хүдэлмэридэ дуратай, оюун бэлигэй баялиг байгуулдаг, тэрэнээ сэгнэжэ шададаг— иимэ шэнжэ шанартай хүнүүдые хүмүүжүүлхэ гээшэ совет олониитын, һургуулиин, дээдэ һургуулинуудай, партиин эрхилдэг соёл сурталай бүхы хүдэлмэриин гол удха болоно. Энэ зорилго бэелүүлхын тулада һургуулиин, предприяти болон колхозуудай, ниитын эмхинүүдэй, гэр бүлынхидэй хүсэеэ нэгэдүүлээд, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулдаг дүй дүршэлые шэнжэлэн согсолхо хэрэгтэй болоно.

Һуралсалай энэ жэлдэ һуралсалые шэнэдхэн хубилгаха хэрэг республика дотор дүүрэбэ. Мүнөө бүхы һургуулинуудта зохихо бааза байгуулагданхай, аймагуудаар һургуулиин, хүүгэдэй эмхи зургаануудай байрын барилганууд колхоз, совхозуудай хүсөөр баригдана, дунда һургуулинуудтай базова предприятинууд холбоотой болонхой, һуралсалай кабинедүүд, мастерскойнууд эмхидхэгдэнхэй. Эдэ бүгэдын ашаар политехническэ һуралсал бэелүүлхэ, һурагшадые хүмүүжүүлхэ хэрэг һайн үндэһэтэй болоһон байна.

Партиин ЦК-гай июниин Пленумэй шиидхэбэри бэелүүлэн, нютагуудаахи партиин, комсомолой, профсоюзай организацинууд предприяти, колхоз, совхозуудтай һургуулинуудые нягта холбоо барисаатай болгоо. Иимэрхүү барилдаһан холбоо барисаанай үрэ дүн һайн. Улаан-Үдэ городой багшанар ЛВРЗ-гэй, нариин сэмбын фабрикын, ТЭЦ-эй болон бусад коллективүүдтэй, партиин организацинуудтай һайн холбоо барисаатай болонги, коммунис ажалай нэрэ зэргэтэй ЛВРЗ-гэй томо цехүүд классуудые, журам муутай һурагшадые шефтээ абаһан байна. ЛВРЗ-гэй хүдэлмэришэд классай ударидагшадтай хамта хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулдаг, элдэб хэмжээ ябуулга үнгэргэдэг, һурагшадые заводто урижа абаашаад, ажал хэрэгтээ танилсуулдаг гуримтай. Үхибүүдые гэр бүлэдэ хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ энэдэ һаналаа ехээр табидаг.

Хандагатайн леспромхозой дирекци, партиин организаци (директор Е. И. Тугутов, парткомой секретарь Н. В. Ключерев, профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ П. П. Мигулин) һургуулида ехэ туһаламжа үзүүлдэг, өөһэдынгөө хүсөөр гэр байшан бодхоодог юм. Директор нүхэр Е. И. Тугутовай үүсхэлээр һүүлэй 3 жэл соо 320 үхибүүдэй багтаха Хара-Хүтэлэй 8 жэлэй һургуулиин, үшөө эхин һургуулиин байшангууд баригдаа. Мүнөө жэлдэ Шэнэ-Элхиин дунда һургуулиин байшангуудые уһаар дулаасуулдаг болгохо түхеэрэлгэ хэжэ, спортын зал барижа эхилэнхэй. Пионернүүдэй лагерьта 1000 түхэриг мүнгэ, һургуулида 2 трактор, «дружба» гэжэ онһон хюреэ, түхеэрэлгэ абахын тулада 1500 түхэриг мүнгэ үгөө. Хүмүүжүүлгын хүдэлмэри һайжаруулхын тулада 15 хүнһөө бүридэһэн олониитэ эдэбхитэдэй совет эндэ байгуулагданхай. Леспромхозой хүтэлбэрилэгшэд энэ советтэ ороно.

Мухар-Шэбэрэй «Знамя Ленина» колхоз мүн лэ энэ талаар ехэ ажал ябуулжа байдаг.

Эдэ бүгэдэн тухайда элидхэлшэ, мүн съезд дээрэ үгэ хэлэһэн Хандагатайн леспромхозой директорэй орлогшо нүхэр **Дондуков**, Мухар-Шэбэрэй «Знамя Ленина» колхозой түрүүлэгшэ нүхэр **Семенов** гэгшэд тэмдэглэбэ.

— Һургуули, багшанарай туһаламжагүйгөөр хүдөө тосхондохи байдалые ойндоо оруулхын аргагүйл. Хүдөө нютагтахи бүхы ажабайдал— экономико, соёл гэгээрэл хүгжөөхэ хэрэг олон тоото багшанарай халуун хабаадалгатайгаар урагшаа дэбжээгдэдэг гээшэ бэзэ,—гэжэ Семенов ендэр дээрэһээ мэдүүлбэ.—Һургуули аминдаа, колхоз баһа ондоо байха гээшые яагаад толгойдоо баттаамаар бэ? Манай колхозой дэбисхэр дээрэ 5 эхин һургуули, 8 жэлэй 2 һургуули бии. Эдэнэйнгээ байра байшангууд болон бусад барилгануудыень колхоз хэдэг гээшэ.

Манай колхозой экономико урагшатайгаар хүгжэжэ байна гэхэдэ болохо. Мүнгэ зөөри һайнтайбди. Мүнөө жэлэй түрүүшын хахадые бараг үрэ дүнгүүдтэй дүүргэбэбди. Һү, нооһо, мяха бэлэдхэхэ хахад жэлэй түсэб дүүргэгдэнхэй. Манай ажахын хүл дээрээ гараад, найдамтайгаар урагшаа дабшажа ябаһанда һургуулинуудаймнай коллективүүдэй аша габьяа бии гэжэ мэдүүлхэ байнаб. Ахамад классуудай үхибүүд колхозой ажалда эдэбхитэй һайнаар хабаададаг, багшанар бултадаа шахуу агитатораар хүдэлдэг, соёл сурталай хүдэлмэри эрхилэлсэдэг юм.

Саашадаашье энэ холбоо барисаагаа улам бэхижүүлхээр бэлэн байһан тухайдаа нүхэр Семёнов мэдүүлбэ.

Хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ гэр бүлынхидые хабаадуулха талаар ехэ ажал ябуулдаг һургуулинууд олон. Мүнөө үбэл—январьда Кабанскда гэр бүлынхидэй аймагай съезд үнгэргэгдөө. Партиин ЦК-гай июниин Пленумэй шиидхэбэриин ёһоор гэр бүлынхидэй, олониитэ эдэбхитэдэй үүргэ харюусалга дээшэлүүлхэ тухай асуудал зүбшэһэн байна. Хүсэеэ нэгэдүүлжэ, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри һайжаруулһан тухай иимэ жэшээ баримтанууд харуулна. Үлэгшэнэй 8 жэлэй һургуули «Победа» колхозтой, Юрөөгэй 8 жэлэй, Сэлэн-Дүүмын дунда һургуулинууд Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозтой, Үшөөтэйн дунда һургуули Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозтой нягта холбоотойгоор, бусадта үльгэр жэшээ болохоор хүдэлдэг. Иимэ һайн жэшээнүүд олон.

Энээнтэй хамта тохёолдодог дутагдалнууд тухай тэмдэглэлтэй. Зарим городуудта, нютагуудта үхибүүдые, хуулиин наһа гүйсөөгүй залуушуулые хүмүүжүүлхэ хэрэг хангалтагүйгөөр эрхилэгдэнэ. Закаменск городто үйлсын комитедүүд оройдоо апрель, май һара соо байгуулагдаа. Бабушкин городто, Выдрино, Каменск, Селенгинск тосхонуудта, Турка, Таловка, Ильинкэ һууринуудта хуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүүдэй зүгһөө ниитын журам эбдэхэ ябадал үзэгдэнэ.

Улаан-Үдэ городой зарим үйлсэнүүдтэ, Гусиноозерскдо, Нижне-Ангарскда, Сэлэн-Дүүмэдэ, Усть-Баргажанда гэр байрануудай дэргэдэхи, үйлсын комитедүүд мүнөө болотор байгуулагдаагүй, хуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүүдтэй хүдэлмэри ябуулха комиссинууд муусa хүдэлнэ. Олониитын хүсөөр хүдэлхэ хүүгэдэй таһалганууд саг соогоо байгуулагданагүй. Жэшээнь, Советскэ райондо нимэ 9 таһалга хүдэлхэ ёһотой аад, оройдоо дүрбэниинь мүнөө хүдэлжэ байна гэжэ элидхэлшэ, Советскэ районой милициин таһагай хүүгэдэй инспектор нүхэр **Степанова** тэмдэглэбэ.

Үхибүүдые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ гэр бүлынхидэй харюусалга дээшэлүүлхэ шухала гэжэ элидхэлшэ, үгэ хэлэгшэд онсолон тэмдэглэбэ. Үхибүүдэйнгээ элдэб аашa гаргажа, гурим журам эбдэжэ байхадань, зарим эхэ, эсэгэнэр хэрэгсэдэггүй байна. Хэтэрхэдээ тэдэнэр өөһэдөө элдэб эсын аашa гаргадаг, архи тамхяар дашуурдаг, тиигэжэ үхибүүдтэ муу жэшээ харуулдаг байна. Гэр бүлынхидэй комитет, предприяти, колхозууд иимэ онсо ушар бүхэниие хаража үзэхэ, зохихо хүдэлмэри ябуулха уялгатай. Энээнтэй хамта һурагшадай, гэр бүлынхидэй һуудаг газарта улам эдэбхитэйгээр хүдэлмэри ябуулха саг ерээ гэжэ элидхэлшэ, мүн үгэ хэлэһэн нүхэд **Мангадаев, Степанова, Сосновская** гэгшэд онсо тэмдэглэбэ.

Иигэжэ хамтаараа хүсэеэ нэгэдүүлжэ хүдэлөө ха даа, һуралсал хүмүүжүүлгэ хоёрые хамта һайнаар ябуулжа шадахамнай лабтай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: багшанарай V съездын делегадууд заседаниин забһарлалгада гараад хөөрэлдэжэ байна.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

ЭДИРШҮҮЛЭЙ ЭЛЬГЭЛХЭЭР ХҮДЭЛМЭРЕЭ ЯБУУЛХА

Һургуулинуудай комсомолой, пионерэй организацинуудай хүдэлмэридэ ехэ хубилалтанууд болоо, элдэб янзын шэнэ онол арганууд бии болоо. Долоон жэлэй спутнигай отрядууд, пионернүүдэй штабууд, ажалай уг залгамжын эстафетэ гэхэ мэтэ хэмжээнүүд бэелүүлэгдэдэг болонхой. Эдэ бүгэдэмнай юу харуулнаб гэхэдэ, залуу үетэн эхэ эсэгэнэрэйнгээ хэжэ байһан ажалай жолоо халан абахаар болоо гэжэ харуулна бшуу,—гэжэ энэ асуудалаар элидхэл хэһэн ВЛКСМ-эй обкомой секретарь нүхэр **И. Е. Григорьев** хэлэбэ. Һургуули дүүргээшэд жэл бүри промышленна, хүдөө ажахын үйлэдбэридэ улам олоороо ошодог боложо байна. Энэмнай ажалай һайн ёһо заншалаар хүмүүжүүлһэн үльгэр жэшээ болоно бшуу. Эдэнэй олониинь үйлэдбэридэ эрхим магтаалтайгаар хүдэлнэ.

Баргажанай суута хонишоной, коммунис ажалай нэрэ зэргэтэй Шалсама Ламажановна Цырепиловагай бригадын ажал хэрэг мэдэхэгүй хүн байха аал? Арбадахиие алтан медальтайгаар дүүргэһэн басаганиинь энэ бригададань хүдэлжэ байһанаа мүнөө институдта һуража байнхай. Баян-Голой дунда һургуулиие дүүргэһэн гурбан хүн мүнөө эндэ хүдэлжэ байна. Энэ ажалша коллективһээ бүхэжэнги, хатуужанги хүнүүд ажабайдалай ехэ замда гаража ошодог юм. Хориин, Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй, Улаан-Үдэ городой комсомолшууд, пионернүүд һонирхолтой ажал хэжэ байдаг.

Һурагшадай үйлэдбэриин бригаданууд һургуулинуудта нэбтэрүүлэгдэжэ байгаа үхибүүдэй ажал хэрэгэй шэнэ гурим (самоуправлени) тухай олон таба юумэ хэлэлтэгүй. Зүгөөр һурагшадай хатуужаха, хүдэржэхөөр үүсхэл эдэбхи бадаруулха ёһото һургуули болохо һурагшадай эдэ эмхинүүдэй хүдэлмэриие улам нарижуулха шухала гэжэ тобшолхоор байна.

Арадай гэгээрэлые шэнэдхэн хубилгахатай хамта шефскэ хүдэлмэри нилээд үргэдэһэн байна. Энээн тухай хоёр үгэ дурдая. Хүдөө нютагуудта һурагшад һү һаалиин фермүүдые, отара, гүүртэнүүдые шефтээ абаад хүдэлдэг байна. Эдэнэр шадалайнгаа зэргээр элдэбын туһаламжа үзүүлдэг, саашадаашье туһалхань лабтай. Эдэ бүгэдэмнай һайн байна. Тиин сашадаа шефскэ хүдэлмэри улам үргэдхэхэ саг тулажа ерээ гэжэ һанагдана. Юрэнхы эрдэм багатай залуу хүдэлмэришэд, колхознигуудые һургаха тухай би хэлэнэб. Һургуулиин ахалагша классайхид иимэ хүдэлмэри эмхидхэхэ аргатай гэжэ һанахаар. Найман классай эрдэмгүй олон залуушуул городтошье, хүдөө нютагуудташье хүдэлжэ байдаг. Республика дотор 50 мянга гаран иимэ хүбүүд, басагад тоологдоно.

Эдэнэй юрэнхы эрдэм дээшэлүүлхэ тухай асуудал хадаа областной комсомолой организациин шухала зорилго болоод байна. Энэ бодожо үзэмөөр.

Һурагшадые гайхамшагта ёһо заншалаар, ахамад нүхэдэй жэшээ дээрэһээ хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тусгаар анхарал табидаг һургуулинуудай комсомолой, пионерэй организацинууд ехэ, туһатай юумэ хэнэ гэжэ һанагдана. Улаан-Үдэ городой № 1 интернат һургуулиин, №№ 3, 31, 6, 35 һургуулинуудай, Загастайн, Хонхолын, Суулгын дунда һургуулинуудай пионернүүдэй дружинанууд, комсомолшууд «Ленин шэнгеэр һураха, һууха, хүдэлхэ» гэһэн гуримаар хүдэлмэрeэ эмхидхэнэ. Эдэ һургуулинуудта музей байгуулагданхай, Ленинскэ таһалга соо комсомолдо пионертэ үхибүүдые абадаг, В. И. Ленинэй түрэһэн үдэртэ зорюулһан үдэшэнүүд эмхидхэгдэдэг. Бүхы газар нютагуудта иимэ гэхээр бэшэ. Хэрэнэй дунда һургуули В. И. Ленинэй нэрэ зүүжэ ябадаг. Теэд эндэ хүмүүжүүлгэнь һулашагаар табигданхай.

Агуу багшын ажабайдалай үльгэр жэшээгээр хүмүүжүүлгын хүдэлмэри эмхидхэхэ тухай һургуули бүхэнэй комсомолой, пионерэй организациин бодомжолжо үзөө һаа һайн бэлэй.

ҺУРГУУЛИ—КОММУНИС ҮЗЭЛ БОДОЛОЙ ГУЛАМТА БОЛОГ ЛЭ

Ургажа ябаа үетэниие коммунис ёһоор, дүрбэн тэгшээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ багша, һургуулиин гол үүргэ дүүргэхэ байһаниинь мэдээтэй. Тиимэһээ ниитын эмхинүүдэй, гэр бүлынхидэй саг ургалжын эдэбхитэй туһаламжа, дэмжэлгын ашаар һургуули, багшанар, комсомол КПСС-эй XXII съездын, ЦК-гай июниин Пленумэй, партиин Программын тодорхойлһон соёл сурталай талаар гол шухала зорилгонуудта хамаг анхаралаа табин хүдэлнэ.

Һурагшадые коммунис үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ гээшэ һургуулиин гол шухала зорилго мүн. Тиимэ хадань һурагшадые түгэс эрдэмтэй болгохо, һуралсалые коммунис байгуулалтын хэрэгтэй нягта холбоотой болгохо, бүгэдэ ниитын һуралсалай хуули бэелүүлхэ, нэгэ класстаа хоёрдохи жэлээ һууха ябадал огтолон усадхаха мэтын асуудалнуудые шиидхэхэ эрилтэ табигдана. Энэ талаар һүүлэй жэлнүүдтэ манай дүй дүршэл согсолжо дэлгэрүүлхэ, эрхим һургуулинуудай, багшанарай һэдэлгэ хэрэгтэй байна гэжэ энэ асуудалаар элидхэл хэһэн гэгээрэлэй министр нүхэр **С. Г. Дугаров** тэмдэглэбэ.

Тус тус предмедүүдые зааха гээшэмнай һурагшадые коммунис үзэл бодолтой болгохо һургуули мүн болоно. Тиимэһээ предмет бүхэниие һонирхолтойгоор, үхибүүдэй дура сэдьхэл буляамаар, түгэс һайнаар зааха гээшэмнай багша бүхэнэй нэрэ хүндын хэрэг болоно.

Һурагшадые коммунис үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ предмет бүхэн өөрын онсо үүргэтэй байһаниинь ойлгосотой. Тиимэһээ манай түрүү багшанартал адляар бүхы предмедүүдые зааха хэрэг һайжаргуулха ёһотойбди. Жэшээнь, түүхын, обществоведениин эрхим багшанар үхибүүдые коммунис сурталтай танилсуулна, ажабайдалайнгаа зам тодорхойлхо хэрэгтэнь хүбүүд, басагадта туһална, эдэниие бэе бэедээ туһалалсахаар хүмүүжүүлнэ. Үгышье һаа, литература заахадаа, үхибүүдые һайн һайхан ёһо заншалаар, ёһотой хүнүүдэй—геройнуудай жэшээгээр хүмүүжүүлэгдэнэ. Энэ предмет шудалхадаа, хүбүүд, басагад ёһотой искусство гээшые ойлгодог, эстетикын талаар юумэ мэдэдэг болоно. Энээнһээ гадна, литература гээшэмнай ажал хүдэлмэридэ дуратай болгодог гайхамшаг нүлөөтэй юм. Энэ талаар түрүү багшанар яһала һайн үрэ дүн түйлана. Энээндэ нэгэ иимэ жэшээ харуулая. «Манай оронной коммунизм тээшэ дорюунаар дабшажа ябаһые харахадаа баярланам. Энэ дабшаса-алхамда ажалшан бүхэнэй хүдэлмэриин хубита оролсоно»,—гэжэ Хяагтын дунда һургуулиие дүүргэгшэ Валерий Атрашкевич бэшэнэ. Энэ хүбүүмнай дутагдалтай эбсэшэгүй, һанаһан бодоһоноо табидаггүй, математика, физикэдэ ехэ дуратай, 3-дахи классай шофёрой эрхэ абанхай—иимэ хүн. Сэбэр сэхэ сэдьхэлтэй, ажалша бэрхэ, түбэһэншэ, эрэлхэг зоригтой, ниитын хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг—иимэ ха даа, һурагшадайнгаа дунда хүндэтэй. Иимэ һайн һайхан абари зантай, мүнөөнэй хүнэй үндыжэ, коммунизм байгуулагшадай дунда орожо ябаһан энэ хүбүүе һургуули, гэр бүлынхидынь хүл дээрэнь гаргаа юм аабза. Мүн энэ һургуулиин литературын багша В. И. Снетковагай аша габьяа энээндэ бии гэжэ тэмдэглэе. Энэ багша уран зохёолдо үхибүүдээ дурлуулжа шададаг, эдэнэрэй ойлгожые зүб харгыгаар шэглүүлдэг— иимэ шадабаритай багша юм. Иигэжэ һурагшадаа хүмүүжүүлдэг литературын багшанар республика доторнай олон байха. Н. М. Наумова, З. В. Кожухова, М. Ф. Калашникова, Е. И. Красноруцкая, С. В. Киселицына болон бусад эдэнэрэй тоодо ороно.

Һурагшадые коммунис үзэл бодолтой болгохо хэрэгтэ физикэ, хими, биологи, астрономи, тоо бодолго болон бусад предмедүүд айхабтар ехэ үүргэтэй байһаниинь элитэ. Жэшээнь, Улаан-Үдэ городой 26-дахи һургуулиин физикын багша Р. М. Хантаева урогуудаа һонирхолтойгоор, кино харуулжа байгаад үнгэргэдэг, бодото байдалтай холбодог. Хэрбээ һара наранай хиртэдэгые харуулхадаа, шажан мүргэлэй, мухар һүзэгтэнэй тайлбарилдаг баримтын худал байһые тодорхойлдог байна. Шадабаритайгаар, гүн гүнзэгыгөөр предмедээ заадаг багшанарые тоолохо болоо һаа олон.

Физикын түрүү олон багшанар, эдир технигүүдэй республиканска станци, пионернүүдэй байшангууд классһаа гадуур ябуулдаг кружогой хүдэлмэри улам шангадхадаг болонхой, техникын талаар үхибүүдэй оюун бодол хүгжөөдэг һайн заншалтай. Эдэ бүгэдэнэй ашаар һурагшад ажалда коммунис ёһоор хандаха һургаал абана. Эдиршүүлэй техническэ выставкэнүүдтэ (республиканска, аймагуудай) 1300 һурагшад хабаадажа, тэдэнэй 206-ниинь шагналда хүртөө. Мүнөө үеын техникэ— радиоэлектроникотой, автоматикатай үхибүүдые танилсуулха зорилготойгоор эдиршүүлэй техническэ хүдэлмэри эмхидхэгдэдэг юм. Һурагшадай техническэ һуралсал улам үргэн дэлисэтэй боложо байна. Республикын һургуулиин габьяата багша В. Е. Шулунов (Хориин һургуули), В. Д. Дамбинимаев (Петропавловскын һургуули), Д. А. Дондоков, Ю. М. Михайлов (Суулгын һургуули) болон бусад энэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулжа байдаг.

Үхибүүдые, залуушуулые һургаха, хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ хими, биологи нилээд ехэ үүргэтэй. Химиин эди шэди, биологи үзэхэдөө, үхибүүд оршон тойроноо улам гүнзэгыгөөр ойлгодог, химиие, байгаалиин баялигые арад зоной аша туһада хэрэглэхэ барагдашагүй ехэ арга боломжые тодоруулдаг гээшэ. Эдэ предмедүүдэй эрхим багшанар З. Н. Тармаева, В. А. Терехова, А. Ф. Любимская, К. Н. Пашинская, В. Ф. Илюшина болон бусад һуралсалай, мүн классһаа гадуур ябуулдаг хүдэлмэриие промышленность, хүдөө ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэй холбон заадаг гуримтай.

Һурагшадай үйлэдбэриин бригаданууд хадаа һуралсалые ажалтай холбодог байна. Энэ талаар олон газарта хүдэлмэреэ шадамараар эмхидхэдэг болонхой. Мухар-Шэбэрэй дунда һургуулиин һурагшад «Коммунизм» колхоздо үйлэдбэриин һуралсал гарадаг. Эндэхи һурагшадай бригада ехэ ажал хэжэ байдаг, мал харадаг, шубуу үсхэбэрилдэг. Энээнэйнь түлөө колхоз һурагшадаа бүхы хэрэгсэлээр хангадаг, һайнда һайнаар харюусадаг юм. 1963 ондо болоһон республикын слёдто энэ һургуулиинхид 1-дэхи һуури эзэлээ һэн. Мүн Кабанскын дунда һургуулиин һурагшад нугаһа үсхэбэрилдэг үнинэй суутай. Эдэ бүгэдэ хадаа һурагшадта эрдэм ухаанай дээжые улам гүнзэгыгөөр ойлгуулдаг, нүгөө талаһаа ажалша бэрхэ болгодог байна. Эдэ бүгэдэ тухай элидхэлшэ, үгэ хэлэгшэд нүхэд **Нехуров** (Загастайн һургуули), **Фалилеев** (Мухар-Шэбэрэй аймОНО-е даагша) болон бусад тоогтон хэлэбэ. Энээнэйл ашаар Хурамхаанай, Кабанскын, Түнхэнэй, Загастайн, Суулгын, Мухар-Шэбэрэй болон бусад һургуулинуудай һурагшад һуралсалаа дүүргээд, түрэл колхоз, совхозуудтаа хүдэлхөөр үлэдэг байнал.

Коммунис үзэл бодолтойгоор үхибүүдые хүмүүжүүлхын тулада шажан мүргэлэй номнолтой саг ургалжа тэмсэхэ, илангаяа үхибүүдэй оюун бодолые энээнһээ хамгаалха шухала. Манай багшанар энэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулха үүргэтэй, хэдэгшье гээшэ. Богонёор хэлэхэдэ, һургуули бүхэн научна-атеизмын хэрэм болохо ёһотой.

Хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулхадаа, тусгаар гуримтай болоһон һургуулинууд олон. Сэлэнгын дунда һургуули эдэнэрэй тоодо ороно. Педагогическа эрдэмэй бүхы шэнэ юумэн эндэ түргэнөөр дэмжэгдэдэг. 1963 оной октябрь һарһаа энэ жэлэй январь болотор энэ һургуулида А. С. Макаренкын зохёолдо зорюулан, һуралсал-хүмүүжүүлгын шухала асуудалаар уншалтанууд үнгэргэгдөө. Түрүү дүй дүршэлэй һургуулинууд хүдэлжэ байдаг.

Загарайн аймагай Элхиин дунда һургуулиин (директорынь нүхэр Дармаев) дүй дүршэл бусадта үльгэр жэшээ боломоор. Коммунис ажалай нэрэ зэргын түлөө мүрысөөндэ оролсоод, энэ һургуулиин багшанар эдэбхи үүсхэлтэйгээр, сог залитайгаар хүдэлжэ байдаг. Комсомолой, пионерэй организацинуудта түшэглэн, дирекци, багшанар һонирхолтой, удха түгэлдэр хүдэлмэри ябуулжа, һурагшадай үүсхэл эдэбхи бадаруулдаг байна. Һургуули базова предприятитаяа нягта холбоотой. Автомобиль заһабарилдаг заводой цехүүд бүхы классуудые шефтээ абанхай. Үхибүүдые эдэбхитэй, һонюуша болгохын тулада багшанар олон хэмжээ ябуулга бэелүүлдэг болонги. Эндэ һурагшад өөһэдынгөө хүсөөр бүхы юумэеэ хэдэг гурим (самоуправлени) тогтоонхой. Энээниие комсомолой комитет ударидадаг юм. Һургуулиин, ниитын, мүнгэн сангай бүхы асуудалнуудые комсомолой комитет шиидхэхэ эрхэтэй. Һургуулингаа байшан сэбэрлэхэ, журам сахиулха, дежурлаха—эдэ бүгэдые һурагшад хэдэг болонхой. Мүнөө багшанар һургуулида дежурлахаа болинги.

Энэ һургуулиин классуудта хүтэлбэрилэгшэд гэжэ байхагүй. 9, 10 классууд хоёрдохи жэлээ хүтэлбэрилэгшэгүйгөөр хүдэлжэ байна. Эдэ хоёр класс һургуули соогоо эрхим зэргэдэ ябадаг, хоёрдохи жэлээ нэгэ класста һууха ябадал эндэ үгы. Иигэжэ энэ һургуулида хүмүүжүүлгын хүдэлмэри тусхай гуримтай, өөрын ёһо заншалтай болонхой. Эдэ бүгэдэ хадаа үхибүүдэй ухаан бодолые болбосоруулха, хатуужуулха хэрэгтэ ехэ нүлөөтэй байна.

Сэбэр сэхэ сэдьхэлтэй, зулгы һайн абари зантай, алишье талаһаа болбосоронги үхибүүдые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ эрдэм бэлигээ, шадабари мэргэжэлээ зорюулан хүдэлдэг эхин классуудай багшанармастернууд манайда баһал олон. Багшанар Ц. С. Очирова (Үлэгшэнэй һургуули), Е. С. Хуриганова (Хориин һургуули), Л. А. Нетесова (Мухар-Шэбэрэй һургуули), А. Д. Глубева (Ульдэргын һургуули) гэжэ тоолохо болоо һаа барагдашагүй.

Шадабаритай бэрхэ багшанар классуудай хүтэлбэрилэгшэдөөр ажаллажа байдаг: жэшээнь, Е. И. Красноруцкая (Хориин дунда һургуули), Р. М. Дагаева (Дэрэстэйн дунда һургуули), Д. Ч. Найданов (Загастайн дунда һургуули) болон бусад болоно.

Багшанарай эрдэм бэлиг, шадабари мэргэжэл эли тодоор дээшэлжэ байна. Һуралсал-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин һайжарһан, хоёрдохи жэлээ нэгэ класста һууха ябадал улам улам үсөөржэ байһан ушар энээнэй гэршэ болоно. 1961—1962 оной һуралсалай жэлдэ 520 багшанар хоёрдохи жэлээ нэгэ класста үхибүүе һуулгангүйгөөр гараа, 1962/1963 ондо — 1052 багшанар, 1963/64 ондо — 1600 багшанар иимэ һайн үрэ дүнтэйгөөр һуралсалай жэл дүүргээ.

Эдэ бүгэдэнтэй хамта һуралсал-хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ бии байһан дутагдалнуудые элидхэлшэ, үгэ хэлэгшэд тэмдэглэбэ. Һурагшадай онсо илгаа, абари зан хараадаа абангүй хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулдаг ушар үзэгдэнэ. Хүмүүжүүлгын хүдэлмэри һайнаар табижа шадаагүй дээрэһээ олон һургуулинуудта һуралсал-хүмүүжүүлгын шухала зорилгонууд шиидхэгдэнэгүй. Жэшээнь, Каменскын, Выдринэй дунда һургуулинуудай, Мостовскойн 8 жэлэй (Прибайкалиин район), Шэнэ-Элхиин, Хүшан-Бэрээнэй (Загарайн аймаг), Ехэ-Куналейн дунда һургуулиин (Улаан-Үдын хүдөөгэй аймаг), Аргадын (Баргажан), Закаменск городой № 1 болон бусад зарим һургуулинуудай хүдэлмэридэ ехэ дутагдал бии байһаар. Мүнөө үе сагай эрилтэдэ харюусахаар бэшээр, һулаар хүдэлдэг багшанаршье бии гэжэнэ.

Ургажа ябаа үетэниие—коммунизм байгуулагша шэнэ хүниие хүмүүжүүлхэ гэһэн арюун уялга һургуули, багшанарай үмэнэ табигданхай гээшэ. Тиимэһээ муугаар хүдэлдэг нэгэшье һургуули, нэгэшье багша байха ёһогүй гэһэн уряалтайгаар хүдэлхэ ёһотойбди.

Багшанарай съездын делегадууд Н. Н. Амагаева М. П. Перелыгина хоёрой хөөрэлдэжэ байхадань, манай фотокорреспондент нүхэр Сорокин буулгажа абаба.

УРАН ҺАЙХАНАЙ ХЭЛЭЭР...

Дүрбэн тэгшэ, түгэс хүгжэнги хүниие хүмүүжүүлхэ зорилго партиимнай Программа табиһан байна. Эстетикын талаар ургажа ябаа үетэниие һайнаар хүмүүжүүлээгүй сагтаа иимэ шэнэ шэнжэ шанартай хүнүүдые болбосоруулхань бэрхэтэй. Манай творческо эмхи зургаанууд— уран зураашадай, зохёолшодой, композиторнуудай союзууд, тэрэшэлэн театрнууд, соёлой эмхи зургаанууд энэ хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэхэ байна. Буряадай АССР-эй соёлой министр **Д. З. Жалсараев** багшанарай съезд дээрэ энэ асуудалаар элидхэл хэхэдээ, энээн тухай тэмдэглэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленумһээ хойшонхи үе соо манай творческо эмхи зургаанууд хүгжэм, уран зураг, ном дэлгэрүүлхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулһан, үхибүүдтэ зорюулан, һайн һайн зохёолнуудые бэшэһэн байна. Эдэнэр һургуулитай холбоо барисаагаа улам бэхижүүлээ. Һургуулинуудай уран зурагай багшанарта туһаламжа үзүүлхэ зорилготой комисси Уран зураашадай союзай дэргэдэ байгуулагдаа. Уран зурагша нүхэр Дульбеевэй ударидалга доро городой Пионернүүдэй байшангай дэргэдэ уран зурагай студи байгуулагданхай. Мүнөө манай уран зураашад хүүгэдэй хэрэг үйлэ зурадаг болоод байһаниинь һайшаалтай.

Дунда һургуулинуудтай композиторнуудай барисаатай болож байна. Үхибүүдтэ, залуушуулда зорюулһан һай һайн дуунууд (К. Раднаевай «Пионерэй марш», Ч. Павловай «Хурын хатар», А. Поповой «Хабар» гэжэ оперо болон бусад) бэшэгдээ.

Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищи һургуулиин үхибүүдэй дунда хүгжэмэй эрдэм дэлгэрүүлдэг болоо. Энэ жэлдэ хүгжэм тухай 200 шахуу лекци уншагдаа. Олониитын хүсөөр хүдэлдэг симфоническа оркестр хүгжэмэй лекторитой хамтараад, үхибүүдтэ зорюулһан программа зохёоно.

Энэ жэлдэ хүүгэдтэ зорюулһан зүжэгүүд манай театрнуудта олоор табигдадаг болобо. Гэбэшье энэмнай түрүүшын алхам лэ болоно, энэ талаар үхибүүдэй, залуушуулай эрилтэ хангатараа үшөө үгы.

Соёлой министерство республикын театрнуудай репертуар һайжаруулха тухай асуудал хаража үзөө. Энээнэй эсэстэ ерэхэ сезондо үхибүүдтэ, залуушуулда зорюулагдаһан зүжэгүүд олон болохо. Прокофьевой «Каменный цветок», Чайковскиин «Щелкунчик» гэжэ хүүгэдэй балет табигдаха. «Замбуулинай айлшан» гэжэ хүүгэдтэ зорюулһан Маймескулэй оперо бэлдэгдэнэ.

Һургуулиин үхибүүдые коммунис үзэлтэйгөөр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ библиотекэнүүдэй үүргэ тухай элидхэлшэ, Зүүн-Сибириин культурын институдай кафедрые даагша нүхэр **Гольштейн** тэмдэглэбэ. 2 миллион хэһэг номтой хүүгэдэй, һургуулиин 611 библиотекэ республика дотор хүдэлнэ. Энээнһээ гадна, бусад библиотекэнүүдтэ хүүгэдэй номууд бии юм. Библиотекэнүүдые ударидаха хэрэг зарим тэды һайжаруулагданхай. Эдир уншагшадтай хүдэлмэри ябуулха талаар курсанууд, семинарнууд үнгэргэгдэнхэй. Хэды иимэшье һаа, библиотекын хүдэлмэри мүнөөнэй эрилтэнүүдые хангажа шаданагүй. Илангаяа һургуулиин библиотекэнүүд муу байдалда оронхой. Энэ хүдэлмэриин мэргэжэлгүй хүнүүд библиотекэдэ хүдэлнэ, тиимэ хадаа эдэнэр ном уншуулха, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулха талаар юушье хэнэгүй.

Иигэжэ үхибүүдэй библиотекэнүүдые ахир тулюур байдалда оруулһанайнь түлөө Соёлой министерствые, тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэдые нүхэр Гольштейн шангаар шүүмжэлбэ. Гурба-дүрбэн жэлэй турша соо нэгэшье ном библиотекэдэ нэмэрилүүлээгүй һургуулинууд республика дотор бии.

Уран зураашадай, композиторнуудай союзудай зүгһөө хүдөөгэй һургуулинуудта туһаламжа мууса үзүүлэгдэнэ гэжэ съезд дээрэ үгэ хэлэһэн зарим делегадууд ажаглалта хэбэ. Загастайн дунда һургуулиин директор нүхэр Нехуров үхибүүдые эстетикын талаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ һургуулида туһалхыень уран зураашад, композиторнуудта сэхэ хандаба.

РСФСР-эй һургуулинуудай габьяата багша, Хэжэнгын дунда һургуулиин багша нүхэр **Намсараев** мүн лэ энээн тухай хэлэһэн байна.

Манай хүршэнэр—Якадай АССР-эй гэгээрэлэй министр нүхэр **Шарин**, Шэтын облОНО-е даагшын орлогшо нүхэр **Арзамасов**, Усть-Ордын Буряадай национальна округой окрОНО-е даагша нүхэр **Бугдаев** гэгшэдэй үгэ абажа, съездын делегадуудые, тэдэнээр дамжуулан, Буряад оронай бүхы багшанарые амаршалхадань зал соо альга ташалгаар гтаба.

ЖАРГАЛАЙ ЖАБХАЛАНТА ТУГ ДОРО

МОНГОЛ ЛИТЕРАТУРЫН ДОЛООН ХОНОГ

Д. ЦЭНД

Уран зохёолой дээжэ

...нэй монгол уран зохёолой ...лбаринуудай нэгэниинь прозо ... байна. Монгол арадай шэнэ ...далые уран хурсаар, гүн гүн...р зураглажа, прозолон бэшэг... олон янзын зохёолнуудынь ... ульгэр онтохон ба бэшэмэл ... туужа домогуудай жэшээтэ ... доро амжалтатай хүгжэнэ. ...гол прозын хүгжэлтын түрүү...лхамууд: Ц. Дамбадоржиин ... нуур» (1927 он) гэжэ по... Д. Нацагдоржиин «Хүрэнгэтэ...рондо май нэгэниие һайндэр... (1928 он) гэжэ уран һай... бэшэгдэһэн очерк, Ц. Дам...рэнэй «Гологдоһон хүүхэн» гэ...весть — эдэ бүгэдэ монгол ...турада прозоор бэшэгдэһэн ... һайханай зохёолнуудай саа... хүгжэхэ ябадалда нилээд ху... түлхисэ болоһон байна.

...29 ондо Монголой уран зо...лдой анха түрүүшын суглуул...ном хэблэгдэһэн юм. Тэрэнь ... үгын согсолбори» гэжэ нэ...бэлэй. Энэ антологи соо: ...оо үгүүлэл», «Шогто үгэ», ...эртэ үгүүлэл», «Шүлэглэлтэ ...л» гэхэ мэтэ гол түлэб шүлэ... шэмэжэ, прозоор бэшэгдэһэн ...нууд багтаһан байгаа.

...нэ зохёолнуудынь саашадаа ... хүгжэжэ, 30—40-өөд онуудай ... Д. Нацагдоржиин зохёолнуудай ...р жэшээтэ нүлөөн доро С. Бу...эхын «Малшан Товуудай», М. ...үрэнэй «Хос залуу», «Гурбан ...д», Дэвэгмидэй. «Хонишон ...н», «Болод Самбуу хоёр», ...агша Ганбата», Г. Навaанам...й «Үбгэн бэшээшын үгэ» гэ... повестьнууд зохёогдоо. 50-яад ...ай үедэ Б. Ринчинэй «Үүрэй ... гэжэ түрүүшын түүхын ро... Д. Сэнгээгэй «Аюуша», Ч. Ло...мбын «Манай һургуулиинхин» ... повестьнууд, мүн олон зохёол... Ц. Дамдинсүрэн, С. Дашдэндэв, ...дэнжав, П. Хорлоо, Ц. Улам... Д. Тарва, Д. Даржаа, Э. Оюун, ...двал, М. Гаадамба, С. Эрдэнэ, ...адарч, З. Баттулга гэгшэдэй ... һайхан рассказ, очерк, но...э, повестьнууд хэблэгдэнхэй.

...рүүшын алхамуудһаа эхилээд, ...й зохёолшод социалис реализ...үндэһэ һуури баримталан, түү... амжалтануудые туйлажа, залуу ...л литературые хүгжөөлгэдэ ...абьяатай байһанаа харуулаа.

...960 оной үеһөө манай прозын ...арида эрид хубилалта болоо. ... хүсэеэ гүйсэжэ, эрын шэнээн...лобо» гэһэндэл, монгол литера-тура энээхэн үе соо уран хурсаар бэшэгдэһэн, гүн удхатай нилээд олон зохёолнуудаар баяжаа. Һаяхан болотор манай прозодо томо түхэл хэлбэриин: роман, трилоги мэтын — зохёолнууд үсөөн, тиин рассказ, новеллэ, очерк гэхэ зэргэ зохёолнууд тоогой талаар балай шамарлахаар бэшэшье һаа, удхын талаар нилээд дутагдалтай байһан. Эрьежэ харахада, манай монгол рассказ, новеллэ, очерк мэтэ зохёолнууд — Д. Нацагдоржиин «Хуушан хүн», «Шубуун һаарал», Ц. Дамдинсүрэнэй «Солоёо һэлиһэн», «Багша шаби хоёр», Б. Ринчинэй «Ехэ Губиин зоригто хүмүүс», С. Дашдэндэвэй «Үшарал», Л. Бадарчиин «Хүжиин гал», М. Гаадамбын «Хүдөө талын баясхалан», С. Эрдэниин «Урин сагай ерэхэдэ» гэхэ зэргэ зохёолнуудаар дамжан, хэлбэр байгуулалтын талааршье, уран һайханай, үгэ найруулгынишье хубида үргэлжэ һайжаруулагдан, өөдөө дэбжэхэ замаар хүгжөө юм. Манай мүнөөнэй рассказ, очеркнуудта шэнэ хэлбэр гаража, тэдэнэй үгүүлэмжэнь тобшо тодорхой, богонихоншье һаа, дотороо уран һайханай талаар һонирхолтой, шэнэ зүйлнүүдээр баян, бүхы хубинь лаб-таб эблүүлээтэй, сомор болоо. Уран зохёолой эдэ түхэл хэлбэриин мүнөө сагай монгол мастернууд гэхэдэ, Д. Нацагдорж, Ц. Дамдинсүрэн, Б. Ринчин, Д. Сэнгээ гэгшэд болоно. Тиин тэдэнэй зохёолнууд олон тоото залуу зондо ульгэр жэшээ боложо үгэнэ. Эдэ зохёолшодой нүлөөдэ татагдан, уран бүтээлэй ажалда шэлжэн ороһон хойто залуу үетэн соёлоо онсолон тэмдэглэхээр прозаигууд гэхэдэ: М. Гаадамба, С. Эрдэнэ, М. Цэдэндорж, С. Бадраа, О. Цэнд, Д. Равдан, эхилэн бэшэгшэд Даг. Дамьян, М. Гүрсэд, Г. Лувсанцэрэн, Ч. Алгаа гэгшэд болоно. Тэдэнэй бүтээһэн уран зохёолнуудые үзэхэдэ, үгэ, удхын талаар ехэ хурса, онол бодолой талаар гүнзэгы, бэрхэшээлтэй зорилгые шадамгайгаар шиидхэдэг һайн дүй дүршэлтэй байһаниинь харагдана. Баһа дүрсэлэн зурагладаг геройнгоо газаа түхэл дотоодо бодол хоёрые эбсүүлэн холбожо, реализмын аргые шадамгайгаар хэрэглэжэ, тэрэ шанараараа эхэ орондоо социализм байгуулхын түлөө дэлгэрһэн үргэн ехэ тэмсэлдэ зориг сэдьхэлэй гал дүлэн мэтээр бадаруулан ябаа эгээлэй ажалша арад зоной юу һанажа, юу бодожо, юу зорижо, оролдожо байһаниие олон талаһаань гүн гүнзэгыгөөр, хүнэй сэдьхэлдэ байража ахаар зураглан гаргадаг болоһон.

Табяад онһоо эхилжэ түргэн хүгжэһэн очеркын жанр жараад оной үедэ нилээд бэеэ даанги, тусгаар түхэл шэнжэтэй болоо. Очерк бэшээгүй зохёолшо гэжэ үгы юм. Энэ баримтаар бодоходо, очеркын жанр манай монгол зохёолшодой анхаралда гол һуури эзэлээ. Очеркын гол зорилгонь юуб гэхэдэ, Монгол орондо социализм байгуулжа, үргэн дэлисэтэйгээр дэлгэрһэн баатарлиг асари ехэ ажал дээрэ ами бэеэрээ, һанаа сэдьхэлээрээ, амжалта туйлалтаараа тобойн гараһан манай үеын шэнэ хүнүүдэй, шэнэ монгол хүдэлмэришэнэй, малша эгээлэй хүнэй түхэл шарайе зураглан, гүнзэгыгөөр харуулха ябадал болоно. Мүн очерк дотороо олон янза болон һалаатажа таһардаг юм. Намтаршалһан, зурагшалһан, проблемнэ гэжэ очеркнууд илгарна. Баһа репортаж, замай тэмдэглэл, үгүүлэл, найруулал мэтын түхэлэй очеркын янзанууд ехэ хүгжөө юм.

Тэрэшэлэн томо хэлбэритэй зохёолнуудай хубида мүн лэ ехэхэн туйлалта, амжалта олдоһон байна. Хэрбээ 1960 он хүрэтэр бидэ Б. Ринчинэй «Үүрэй туяа» гэжэ түүхын романһаа ондоо бусад томо бүтээлые олоор дурдаха, тоолохогүй байгаа һаа, мүнөө манай байдал энэ талаар ехэхэн хубилалтатай болоо.

Тиин 1962 ондо болоһон Монголой уран зохёолшодой 3-дахи съезд иигэжэ тэмдэглээ һэн: «Одоо манай удха зохёол зүгөөргүй өөрэ ондоохон үе байдалда хүгжэн ургажа, энэ замдаа удаадахи нэгэ шэнэ шанарта шатадаа орон дэгжэжэ ябана. Зүбхэн лэ һүүлэй хоёр-гурбан жэлэй туршада Д. Намдагай «Саг түрын үймөөн», Ч. Лодойдамбын «Тунгалаг Тамир», З. Баттулгын «Хүхэ тэнгэри», Л. Түдэвэй «Уулын үер», Ч. Чимидэй «Хабар, намар» гэдэг романууд хэблэгдэн гараба. Гадна Ц. Цэдэнжав, С. Дашдэндэв, Д. Даржаа, С. Дашдооров, Ц. Уламбаяр, З. Сандагаа, Д. Мягмар—эдэ зохёолшод роман бэшэжэ, заримыень түгэсхөөд байна. Роман бэшэжэ эхилһэн ябадал манай арад түмэнэй соёл культурын шэнэ шатадаа дэбжэн орожо, зохёолшодой эрдэм шадал, уран шадабариинь дээшэлжэ байһанай баримта мүн болоно».

1960—62 онуудта хэблэгдэһэн табан романай дүрбэниинь Арадай революциин урда тээхи үеые, илалтата революциин бэхижэлтын үеые зураглаһан, харуулһан байна. Эдэ романуудай хуудаһанһаа тэрэ үеын Монгол ороной байдал, тэмсэл тулалдаата жэлнүүдэй үеын хүн зоной һанал бодол, революционно һүр жабхаланта байлдаан Монгол ороной алас хизаар заха хүрэтэр дэлгэрэн, уулын уһанай эршэтэ долгин шэнгеэр үргэдэжэ байһан үзэгдэл тухай элитэ болоно. Эдэ зохёолнуудай уран һайхан хуудаһануудһаа юрын малшан Эрдэнэ («Тунгалаг Тамир»), утытай ядуу малшад Данзан, Хүрлээ, Балданцэрэн-гүн, тэрээнэй инаг басаган Оюундари, Гожоо-Баатар («Саг түрын үймөөн») гэхэ мэтэ тодо хурсаар зураглагдаһан геройнуудай түхэл шарайнь уншагшадай ойндо бүхөөр хадуугданхай.

Мүнөө үеын темэдэ бэшэгдэһэн Ч. Чимидэй «Хабар, намар» гэжэ роман дотор манай залуу үетэнэй шэн габьяата баатаршалга, тэдэнэй ажабайдал болон ажал хүдэлмэри тухай, Монгол орондо шэнэ байдалые мандуулха ябадалда тэдэнэй гол хүсэн болоһон тухай гүнзэгыгөөр зураглагдана. Энээгээрээ тус роман ехэ удха шанартай, тусгаар шэнжэтэй зохёол болоно.

Тэрэшэлэн 1962—1964 онуудташье нилээд олон томо зохёолнууд бэшэгдээ. Жэшээлхэдэ З. Сандагаагай «Хүнэй ганса», Л. Чойжолсүрэнэй «Үбһэнэй шуудэр», Л. Түдэвэй «Нүүдэл», Д. Мягмарай «Ниилэхэ замай уулзуурта», Д. Даржаагай «Алас холын юртэмсэдэ аяншалга» гэхэ мэтэ романууд хэблэгдэһэн байна. Тус бүридөө эдэ зохёолнууд мүнөөнэй үеын ажабайдалые зураглан харуулна.

Манай монгол литературада повесть нилээд тусгаар шэнжэтэйгээр хүгжэжэ байна. Һүүлэй үедэ С. Эрдэниин «Жэл үнгэрхэдэ», Ц. Уламбаярай «Хүнэй шанар», Б. Баастын «Хүрлээ», Д. Тарвын «Дахин түрэлгэ», Ж. Бямбаагай «Талын сэсэг», Н. Банзарагцын «Тала нютагай хабар» гэхэ зэргэ олон повестьнууд хэблэгдээ юм. Тус зохёолнууд ажабайдалые үргэн гүнзэгыгөөр харууһан темэтэй, тиихэдээ хүдөө ажахыдахи социалис ёһоной хубилалтые олон талаһаань зураглана, ажабайдалһаа абтаһан зүришэлтэ тэмсэлые шадамгайгаар шиидхэжэ, геройнуудайнгаа образуудые мүнөө үеын ажабайдалай хубилалтаар, ажал тэмсэлээр шэмэжэ, тобойтор гаргаһан.

Монголой уран шүлэгтэ поэзи гээшэ 700 жэлэй бэшэмэл, түүхэтэй, энэ үе соогоо монгол литературын гол һалаа түхэлынь боложо байна.

Б. БАДАРАЕВ
буряадшалба.

ТАНИЛСАГТЫ: Цэгмэдэй ГАИТАВ

Монголой поэт Цэгмэдэй Гайтав Үбэрхангайн аймагай Богдо сомоной малшанай бүлэдэ 1929 ондо түрэһэн юм.

1948 ондо Гүрэнэй финансово-экономическа техникум, 1952 ондо багшанарай дээдэ һургуули дүүргэһэн байна.

1948 онһоо шүлэг бэшэжэ эхилхэ зуураа, энэ хугасаада «Шүлэгүүд», «Улаан туг», «Поэзиин шэнэ жэл», «Гэрэлтэ хүшөө», «ТУ-гаар ниидээд түргөөр ябаһамнай», «Гэрэл сарһан мүр» гэһэн номуудые, «Хорлоогийн Чойбалсан», «Дамдинай Сүхэ-Баатар» гэжэ поэмэнүүдые хэблүүлээ.

«Дамдинай Сүхэ-Баатар» гэдэг поэмэнь гүрэнэй шагналда хүртэһэн юм.

Улаан-Баатарай үдэшэ

Уужам талмайда үдэшэлэн гарахадам,
Улаан-Баатарһаа адаглан харахадам,
Һаруулхан толоороо газарые гингүүлнэ,
Һалхинай амисхал хасарыем эльбэнэ.
Одод дээрэмни мянгаадаараа анилзан,
Огторгойн нюруе зайгүйгөөр хушана.
Урасхал уһанай хүгжэмэй аялга дор
Унтаһан хотомни угаа һайхан даа.
Уула талаар алаглан ургадаг
Уһан гоё сэсэгүүдтэл адляар,
Туула голой эрье зубшаад,
Туяарһан хотымни гэрнүүд зурына.
Үзэсхэлэн һайхан Улаан-Баатарни
Үүрэй һаруулхан туяа хүлеэнэ.
Уулын хүнды руу намдуу аадляар
Туула уһаяа намнан шууяна.

ЛЕНИНЭЙ ТАҺАЛГАДА

Агуу Ленинэй
ажаллажа байһан
таһалгада ороходо,
Ажабайдалынь
нюдэнэй урда
гараад ерэхэ юм.
Амисхалаа даран
алибаа бүхэниие
адаглан харахада,
Алга байгаа
эзэнэй дүрсэ
һанаанда орохо юм.
Гуурһаа дүрэдэг
бэхэтэй лагбан
дундань байна.
Гэгээн бодолоо
бэшэдэг саарһан
дэргэдэнь байна.
Забда зайгүй
уншадаг номуудынь
ханаар жэрынэ.
Зайн галай унтархада
носоодог дэнгынь
номгон зогсоно.
Энэ таһалга
эрьен харахада
бодолни далижана.
Эрхим багшын
һайхан хараса
сэдьхэлым арюудхана.
Багша Ленинэй
намтар мэдэхэгүй
хүн байбашье,
Багахан энэ
таһалга хараад
ойлгожо абана.
Хэнэй түлөө
тэрэ хүн
ажаһууһан юм бэ,
Хэрэгтэй ямар зүйл
хэзээ, хаана
хэһэн юм бэ?
Хаанта засагые
үндэһөөрнь
үгы болгожо,
Хүн түрэлтэндэ
эрхэ сүлөө
үгэхын түлөө
Бүхы наһаяа
Ленин багша
хайрагүй зорюулаа.
Бүмбэрсэг дэлхэйдэ
улаан туг
бадаруулаа.
Энэ таһалгада
Ленин багшатай
Сүхэ-Баатар уулзаһан юм.
Эрхим жолоошын
гэгээн сургаалые
соносожо абаһан юм.
Одоо энэ хоёр
амиды мэндэ
байһан шэнги,
Оройдоо һаяхан
энэ үүдээр
гараһан шэнги...

Монголой талада.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

Ч. ЛАХАМСҮРЭН
ХУРИМАЙ ЮРӨӨЛ

...хэ тайбан сагай
...э наратай үдэр
...энэ хуримаа хэхээр
...элэжэ һунгаһан ушарһаа
...ун шубуудтал дуугаа
ниилүүлжэ,
...ула моридтол зүһөө
ниилүүлжэ,
...аһатай болон амидархын
...айдал бэлигиие зүгнэжэ,
...айр хуримай эхиндэ
...амайе юрөөлэ гэбэлта,
...хэ мүнгэн тэнгэри доро,
...үрьһэтэ алтан дэлхэй дээрэ
...үнэй үри боложо,
...үгжэлтын эзэн боложо,
...эһээ анхан түрөөд,
...сэгээ дахин торнёод,
...лгытэй байһан хүүхэмни
...ндыжэ томо болобош.
...радай засагай ашаар,
...ба, эжынгээ хүсөөр

Алдар суутай
Ажалшан болоод,
Магнай тэнигэр
Малшан болоод,
Олониие мэдэдэг
Оюутан болоод,
Эрид мэргэн
Эрдэмтэн болоод,
Улам ахин
Урагшаа дабшажа,
Ажамидаралаа холбожо,
Айл болоод,
Түрэ дансатай,
Түмэндэ нэрэтэй,
Үрхөө нэмэжэ,
Үүдээ нээжэ,
Эхэ, эсэгээ жаргуулжа,
Эльгэ саданаа бахдуулжа,
Эгэл олоноо хүгжүүлжэ,
Эднр дүүнэрээ баярлуулжа,
Хуур лимбээ ханхинуулан,
Хундагаа олоор салгидуулан,

Эдеэ дүүрэн шэрээтэй,
Эхэ хуримаа хэнэлтэ.
Хододоо хүхюу найртай,
Хоёр бэедээ хэшэгтэй,
Харгы замдаа урагшатай,
Хэһэн ажалдаа алдартай,
Үрэ хүүгэдээр олошоржо,
Үйлсөөр баян ябажа,
Эрдэмэй дээжые һуража,
Эдэй һайниие эдлэжэ,
Һүрэгөөр хорёогоо дүүргэжэ,
Һүөөр һабаяа дүүргэжэ,
Ажалаа шанартайгаар дүүргэжэ,
Түлөө үсхэдэг
Малшан байгаарай,
Түсэбөө дабуулдаг
Ажалшан байгаарай,
Ган түмэр шэнги
Хани барисаатай байжа,
Галай дүлэн шэнги
Халуун сэдьхэлтэй байжа,
Айл гэрэй

Аба, эжынь боложо,
Ажал хүдэлмэриин
Алдарта баатар боложо,
Нара һара шэнги мандажа,
Набша сэсэг мэтэ дэлгэржэ,
Нэрэ түрэтнай
Газар дэлхэйгээр тараг,
Сүр хүсэнтнай
Гадаада далайе тулаг,
Аба, эжыдэ
Энэрхы ябахыетнай,
Арад түмэндөө
Этигэлтэй ябахыетнай,
Үлзы сэдьхэлһээ бүрндэһэн,
Үндэр һайхан юрөөлөө,
Өөдэнь өөдэнь
Үргэн бария,
Дээшэнь дээшэнь
Дэбжүүлэн хүргэе!

Ц. ЖИМБИЕВ
буряадшалба.

Монголой арадай революциин 43 жэлэй ой

МОНГОЛ АРАДАЙ ШЭНЭ АЖАБАЙДАЛ

А. ХАХАЛОВ,
Совет-монгол хани барисаанай бүлгэмэй Буряадай отделениин правлениин түрүүлэгшэ

...онголой арадай революциин 43 ...й ойе — өөрынгөө националь...ехэ һайндэрые аха дүү монгол ... мүнөөдэр тэмдэглэжэ байна. ... хадаа эрхэ сүлөөгэй, нацио...на бэеэ даанхай байдалай, эб ...амдал болон демократиин тү... бүгэдэ арадай тэмсэлэй илан ...аһанай һайндэр болоно.

...өрынгөө арадай агуу ехэ хү..., вождь Сүхэ-Баатарай хү...эреэр, совет арадай, тэрэнэй ... зэбсэгтэ хүсэнүүдэй сэхэ ту...мжатайгаар орон дотор арадай ..., олониитэ ажалша малшадай ... тогтоогдоһон байгаа. Тиигэжэ ...летариадгүй, гол түлэб ажалша ...адай ажаһуудаг орондо ара... революци илаһан байгаа. Ара... революциие олониитэ зоной тү...үзэл бодолтой хүнүүдһээ бүри...н арадай-революционно парти ...ойлдог байгаа. Энэ парти хү...эришэн ангиин, ажалша таряа...ай тэмсэлые хэдэн арбаад жэ... туршада толгойлжо, ороноо про...рска революциин илалтада хүр... ехэ хүсэн бологшо Советскэ ...ай Коммунис партитай нягта ...ютой байһан юм.

...роной арадай ажахые хүгжөөхэ ... жэлэй түсэбэй даалгабари...ые амжалтатайгаар дүүргэхын ... тэмсэхэ, социализм үргэн ...сатайгаар байгуулха, социалис ...гиин оронуудай арадуудай аха ...эй хани нэгэдэлые саашаданъ ...жүүлхэ, эб найрамдалай, демо...тиин, социализмын түлөө тэм... уриатайгаар арадай рево...циин ой һайндэрлэгдэжэ байна. ...т болон монгол арадуудай хоо... үни холоһоо хойшо тогтоһон ... дүүгэй бата бэхи хани бари... тухай монгол арад ехэ һайн-дэрнүүдэйнгээ болоходо, хододоо онсолон тэмдэглэдэг юм. Алдарта түүхэтэй энэ хани барисаан улам ехээр хүгжэн бэхижэжэ байдаг.

Совет болон монгол арадуудай аха дүүгэй хани барисаан олон жэлэй турша соо шалгаржа, марксизм-ленинизмын болон пролетарска интернационализмын гол ёһонуудта үндэһэлдэг хоёр аха дүү арадуудай хани барисаан үнэхөөрөөл бата бэхи гэжэ харагдаа.

Агууехэ Октябриин социалис революциин илаһанай һүүлээр удангүй 1921 ондо Монголдо арадай революци боложо, монгол арад совет арадай сэхэ туһаламжатайгаар орон дотороо арадай засаг тогтоогоо һэн. Октябриин һүүлээр арадай революциин түрүүлжэ болоһон энэ орониие совет арад хэзээдэшье мартангүй һанажа ябадаг.

Хуушанай Монгол нютаг гээгдэнги феодальна орон байгаа. Тэндэ ямаршье промышленность байгаагүй гэхэдэ боломоор, түмэр зам, хэлхеэ холбооной мүнөө үеын хэрэгсэлнүүд байгаагүй. Энэ хадаа мал ажал эрхилдэг гээгдэнги орон байһан юм. Феодалнууд, ноёдууд, ламанар болон бусад шажан эрхилэгшэд ороной нгоо эзэдынь байгаа. Урдын Монгол орон Ази түбидэхи эгээн лэ гээгдэнги орон байгаа гэхэдэ болоно. Энээн тухай юундэ дурданабиди гэхэдэ, арадай революциһаа хойшо үнгэрһэн 43 жэлэй түүхэтэ богонихон үеын турша соо Монгол ороной ямар ехэ алдарта замаар дабшан ябажа гараһые онсолон тэмдэглэхые хүсэнэбди.

Монгол Арадай Республика мүнөө социализм амжалтатайгаар байгуулжа байһан орон, социалис лагериин хани нэгэдэлэй оронуудай арадуудай агууехэ бүлын гэшүүдэй нэгэн болоно. МНР-тэхи социалис байгуулалтын амжалтанууд тухай хэлэхэдээ, мүнөөнэй Монгол хүгжэжэ байһан промышленность, транспорт болон хэлхеэ холбоотой орон болоно гэжэ тусгаар тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Дархандахи промышленна бүлэг олон предприятинуудай баригдахада индустриально-аграрна орон байһан МНР-эй түхэл шарай бүри ехээр хубилхал.

Хүдөө ажахыдань ехэ хубилалтанууд болоо. Гүрэнэй ажахынууд, хүдөө ажахын хамтаралнууд байгуулагдажа, иимэ социалис ёһоной хубилалта боложол байһаар. Монголой хүдөө ажахы социалис ёһоор эрхилэгдэнэ, гүрэнэй ажахынууд болон хүдөө ажахын хамтаралнууд хэдэн арбаад миллион толгой адууһа малтай, олон мянган тракторнууд, комбайнууд болон хүдөө ажахын бусад техникэтэй. Монгол орон һүүлэй жэлнүүдтэ хэдэн зуу мянган гектар шэнэ газар элдүүрилээд, газар таряалан амжалтатайгаар эрхилжэ байнхай. Газар таряалангай хүгжэхэтэй хамта хүдөө ажахын үйлэдбэриин шэнэ һалбариие, мүнөөнэй шэнэ техникые амжалтатайгаар шудалһан механизаторнууд урган гарана. Монгол орон ороoһо таряагаар өөрынгөө хэрэглэмжые мүнөө өөрөө хангадаг болоо. Тэрэ байтагай Монгол орон бусад оронуудта ороoһо таряа үгэдэг болоо. Газар таряалангай хүгжэһэнэй ашаар Монголой хүдөө ажахын гол һалбари бологшо мал ажал улам бүри ашаг ехэтэй болоно. Оронойнгоо шэнэ районуудта ехэ хэмжээтэй үрэжэл һайнтай газарые элдүүрилхэ бэлэдхэл Монголдо хэгдэнэ гэжэ манай хэблэлдэ һаяхан мэдээсэгдээ һэн. Монголой хүдөө ажахын ажалшад мал ажал хүгжөөлгэдэ ехэ амжалтануудые туйлаа, наукын туйлалтануудые үргэнөөр нэбтэрүүлнэ, түрүү дүй дүршэл, бусад социалис оронуудай хүдөө ажахын наукануудай туйлалтануудые амжалтатайгаар хэрэглэнэ. Дунда, дээдэ эрдэмтэй олон мэргэжэлтэд—зоотехнигүүд, ветеринарна врачнууд, агрономууд, инженер, механигууд болон бусад мүнөө хүдөө ажахыдань хүдэлмэрилнэ.

Соёл культурые хүгжөөлгэдэ, тэрэшэлэн арадай байдал һайжаруулгада ёһотой ехэ амжалтанууд туйлагдаа. Монголой хүн зон мүнөө бултадаа эрдэм бэшэгтэй болонхой, юрэнхы эрдэмэй һургуулинуудай, тусхай дунда болон дээдэ һуралсалай газарнуудай тоо олон болонхой. Гүрэнэй университет ороной һуралсалай болон эрдэмэй томо түб болоо. Арадай гүн дундаһаа урган гараад, арадай аша туһада, орон доторхи социалис байгуулалтын хэрэгтэ үнэн сэхээр алба хэдэг арадай интеллигенциие бэлэдхэлгэ ороной гайхамшатта туйлалта болоно.

Монголдо эрдэм ухаан түргэнөөр хүгжэнэ. Орон дотор хэдэн арбаад научно-шэнжэлэлгын эмхи зургаанууд бии. МНР-эй Наукануудай академи оронойнь омогорхол болоно.

Литература, искусство түргэнөөр хүгжэнэ. Монголой искусствын ажал ябуулагшадай манай республикада концертнүүдые харуулхадань, мүн радио-дамжуулгануудай болоходо искусствын амжалтатайгаар хүгжэжэ байһые бидэнэр мэдэжэ абадаг байгаабди. Монголой литературые, тэрэнэй гол ажал ябуулагшад — прозаигууд, поэдүүд болон драматургнуудые бидэнэр һайн мэдэхэбди. Мүнөөнэй монгол литература хадаа түгэлдэр удхатай, уран һайханайнгаа талаар шадамараар бэшэгдэһэн, социализм байгуулгадань арад болон партидаа эдэбхитэйгээр туһалдаг социалис реализмын литература болоно. Хамагай түрүүндэ монгол литературын үндэһэ һуури табигша Нацакдоржиин, тэрэшэлэн литературын бусад ажал ябуулагшад Дамдинсүрүн, Цэдэнжав, Цэвэгмид, Перлэ, Дашдэндэв, Сэнгэ гэгшэдэй, тэрэшэлэн залуу уран зохёолшод Гайтав, Явуухулан, Мягмар, Эрдэнэ, Түдэв, Бааст, Лодойдамба, Ваган болон бусадай зохёолнууд манай республикада үргэнөөр мэдээжэ болонхой. Эдэнэр, мүн элдэб янзын шэглэлэй уран зохёолшод ажалда дуратай монгол арадай ажаһуужа, хүдэлжэ байһан үе сагые, орондоо социализм байгуулжа байһан үе сагые хүсэдөөр, эли тодоор харуулхые оролдоно. Манай Буряад орондо үнгэргэгдэхэеэ байһан монгол литературын недели Монголой мүнөө үе сагай литературые, тэрэнэй хүгжэлтын замые, тэрэнэй эрхим һайн поэдүүд, прозаигууд, драматургнууд, литература шэнжэлэгшэдые, тэдэнэй зохёолнуудые манай республикын олониитэ ажалшадай бүри һайнаар мэдэжэ абаха арга олгохо юм.

Манай үнэн сэхэ ханинар—монгол арадай социализм байгуулгада туйлаһан ехэ амжалтануудаар бидэнэр бултадаа баясанабди. Монгол арадай революциин түлөө 1921 ондо тэмсэжэ ороһон түрүүшынь үдэрнүүдһээ хойшо совет арад, Советскэ правительство, манай Коммунис парти арадай засаг тогтоон бэхижүүлгэдэнь, революциин туйлалтануудые хариин интервентнүүдһээ хамгаалгадань, социализм байгуулгадань һайн һайхан сэдьхэлэй үргэн ехэ туһаламжа Монгол орондо үзүүлдэг байгаа, үзүүлһээршье. Совет болон монгол арадай хани барисаан эбдэршэгүй бата бэхи, энэ хани барисаан Халхын-Голой үдэрнүүдтэ манай хамтын дайсан—Японой империализмда эсэргүүсэн, суттаа хэһэн тэмсэлээр бэхижүүлэгдэнхэй. Гитлеровскэ Германида эсэргүүтээр совет арадай хэһэн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ совет арадта монгол арад али болохоор туһалаа, Манжуурта 1946 ондо Японой армиие бута сохилгодо сэхэ хабаадалсаа. Тиимэ болохолоороо, империализмын эзэрхэг түримхэй хүсэнүүдтэ эсэргүүсэн, эб найрамдалай, демократиин болон социализмын түлөө тэмсэлдэ монгол арад эрхим туһа нэмэри оруулалсаһан байна.

Али алиндамнай ашатай туһатай экономическа, мүн соёл культурын, научно-техническэ нягта холбоон байгуулагданхай. Хани барисаан, харилсан туһалалсалга тухай СССР МНР хоёрой хоорондо договор баталагданхай юм. Энэ хадаа Монгол Арадай Республикын бэеэ даанхай байдалые, хилэнүүдэйнь ойроо хүртэшэгүй байлгые, амгалан ёһоной байгуулалтые бата найдамтайгаар хамгаална.

Бүхы дэлхэй дээрэ эб найрамдал хамгаахын түлөө, ондо ондоо социальна байгуулалтатай оронуудай анхэ тайбанаар зэргэ оршон байхын түлөө Монгол Арадай Республика эдэбхитэйгээр тэмсэнэ, буу зэбсэг бүгэдэ ниитээрээ, хүсэдөөр хуряахын түлөө, шэнэ дайнай аюулда эсэргүүсэн, уласхоорондын шахардуу шанга байдал һуларуулхын түлөө эб найрамдалда дуратай бүхы арадуудтай хамта тэмсэл хэнэ. МНР Нэгэдэмэл Нацинуудай Организациин, мүн социалис оронуудай Экономическа Харилсан туһалалсалгын Соведэй гэшүүн юм. Тиихэдэ дэлхэйн хэдэ хэдэн оронуудтай дипломатическа харилсаа, экономическа холбоо барисаа байгууланхай.

Социалис байгуулалтада амжалта туйлаһанайнгаа түлөө монгол арад өөрынгөө арадай-революционно партиин, нүхэр Цеденбал түрүүтэй ЦК-гайнгаа үмэнэ уялгатай. Арадай-революционно парти олониитые зоригжуулан эмхидхэжэ, ороноо илалтаһаа илалтада хүргэнэ.

Монголой арадай революциин 43 жэлэй ойтой — монгол арадай алдар суута энэ түүхэтэ үдэртэй дашарамдуулан, Буряадай АССР-эй ажалшад бүхы совет арад шэнгеэр өөрынгөө һайн ханинарые, дүтын хүршэнэрые националь на ехэ һайндэрөөрнь дашарамдуулан, үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршална, социализм байгуулгада, эб найрамдалай, арадуудай зол жаргалай түлөө тэмсэлдэ шэнэ ехэ амжалтануудые туйлахыень бүхы монгол арадта хүсэнэ.

БУРЯАД ҮНЭН
3-дахи нюур.
1964 оной июлиин 11.

ДЭЛХЭЙН ҺОНИНОЙ ДЭЭЖЭ

ЭРХЫН ШЭНЭЭН БЭЕТЭЙ

Зуруулай коробко дээрэ хэды хэһэг элһэн багтахаб гэжэ хэн мэдэхэ ааб даа. Гэхэ зуура, тусхай пленко халааха арга хэрэглэн, тиимэл талмай дээрэ халта харагдадаг хэды шэнээн сасардаһанай багтахые инженернүүд тооложо гаргаһан байна. 50 мянга шахуу гэһэн гайхамаа гэлымэ тоо гараа. Радиоинженернүүдэй иимэ тодорхойлолго хэхэдэнь электрон туһална.

Байковай нэрэмжэтэ металлургиин институтда бүтээгдэһэн, хии орохогүй камера соо хэрэгтэй материалай нимгэхэн пленкые металл, пластмасса, шэл, керамика, саарһан дээрэшье жэгдээр тараажа һуранхай электронуудай үлхэйе электронно пушкаар «буудахада», вольфрам хүрэтэрөө задаршадаг байба. Энэ бодос 5900 градус халуунда хайлажа, уурал болодог юм.

Иимэ шэнэ арга радиотехникэдэ али тухай ехэ арга боломжо олгоһониинь элитэ.

ЗАМБУУЛИНАЙ ОВОЩ

Барилгада ехээр хэрэглэгдэдэг, һайн тоотой «Вермекулит», «Керамзит», «Перлит» материалнууд хиидэ ургуулагдаха, оренжерейн хүрьһэн болохо «замбуулинай һоёондо» хабаадана. Тон «хүнгэхэн», шииг татасатай ба барисатай эдэ зүйлнүүд планетэнүүдэй хоорондо табигдаха одон онгосонууд дээрэ овощ ургуулхада угаа зохид «хүрьһэн» болохоор байшоо. Майһаа сентябрь болотор (үрэһэ тарихаһаа эхилээд, ургаса хуряаха хүрэтэр) тусхай амһартанууд соо люминесцентнэ гэрэл доро капуста, свёкло, морковь, томадуудые ургуулаад туршаһан байна. Искусственна вермикулитовэ «Хүрьһэн» соо илангаяа һайнаар ургадаг байба.

ЭМТЭ БЭЛШЭЭРИ

Нугын терапи (эмшэлгэ) гэһэн үтэ Зеравшанай талын малшадай дунда түрүүшын эмтэ бэлшээриин бии болоһонһоо хойшо хэрэглэгдэжэ захаланхай. Самаркандын хүдөө ажахын институдай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, залуу мэргэжэлтэ Апас Утяганов эмэй ногоотой бэлшээри эмхидхэһэн байна. Эм болохоор бодосуудтай үбһэ ногооной ургадаг нуга талада зохихо болзор соо үбшэн мал адуулдаг юм.

Жэшээлхэдэ, шүхэртэ ферула гэдэг үбһэн каракуль хонидой хотын үбшэнүүдые эдэгээдэг бодосуудтай байшоо. Үбшэн хонид тиимэ ногоотой бэлшээридэ хахад һара ябахадаа хүсэд эдэгэдэг байна. Тимирязевай нэрэмжэтэ совхоздо иимэ аргаар арба гара мянган хонидые эдэгээгээ.

УРААЛАЙ МРАМОР

Урда Ураалдахи Коелга гэжэ уурхайн ялагар сагаан мрамор өөрынгөө шанараар суута каррарска (Итали) мраморһаа дутуугүй юм. Бүхэли хэһэгээр бүрилдэһэн ехэ мрамор Франци эльгээгдээ. Каррарай уурхайн дүтэшье һаань, ганса Франциин бэшэ, мүн Бельгиин, Англиин, Европын бусад хэдэн оронуудай фирмэнүүд Ураалай мрамор худалдан абадаг байна. Италиингшье фирмэнүүд Ураалай мраморые һайхашаадаг болонхой.

Энэ һайхан шулуугаар Москвагай, Ленинградай, мүн Совет ороной бусад ехэ хотонуудай зарим байшангууд гоёогдонхой.

ДАЛАЙН УҺАН ХААНАҺАА БИИ БОЛООБ?

Манай дэлхэй юртэмсын оршон байгаа үе соо вулкануудай дэлбэрэн сасаһан хайламал хэһэг бодосуудһаа Газарай гадар хуби бүрилдэһэн болохтой,—гэжэ СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделенидэ мэдэлтэй Камчаткадахи вулканологиин институдай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Е. К. Мархинин шэнжэлэн тодорхойлһон байна.

Тэрэнэй тоолон бодоһоной ёһоор, һүүлэй хоёр зуугаад жэлэй туршада манти гэдэг хайламал халуун гүн өөрһоо жэл соо дунда жэшээгээр 3 миллиард тонноһоо доошо бэшээр гаража, Газарай дээдэ шулуун гадарые нэмээһэн байха юм.

Е. К. Мархинин физико-математикын шэнжэлгэ хэһэнэй үндэһөөр иимэ тобшолол гаргаа гэбэл, бусад вулканическа газтай холисолдоһон уһанай уурал вулкануудһаа гараһан зүйлнүүдэй шэгнүүрэйн гурбан процент шахуу болоно. Тиимэһээ дэлхэй дээрэхи уһанай нилээд ехэ хубинь газарай гүн сооһоо гарадаг ууралһаа удаа дараалан сугларһан, харин Газарай агаар—вулкануудай газһаа бүрилдэһэн болоно.

Эдэ тоонууд барандаа тон зүб гэхын аргагүй. Бага сагын алгасал байжа магад. Гэбэшье Газарай гадар хубиин бүридэлгэдэ вулканическа дэлбэрэлгын угаа ехээр нүлөөлдэг байһаниинь лабтай.

ТАСС-ай корр.

ХОРЁОДОЙ МЭРГЭН

(Зүлхын буряадай хэлсэдэг үльгэр)

Хорин сагаан хонитой, хоёр боро моритой Хорёодой мэргэн үбгэнэйхи үргэн Буряад орондомнай ажаһууһан юм гэлсэхэ.

Нажарай һайхан нарата нэгэ үдэр Хорёодой мэргэнэй хонидоо бэлшээжэ ябатарнь, һүрэг соогоо түрүү һүтэ халзан хониниинь түрэжэ, эхир хоёр хурьгад эжэл һүрэгтэнь нэмэбэ ха. Тиихэ лахын хирэндэ хобдог хара хирээнүүд хурьгадайнь хоёр нюдэ тоншожо эдеэд, хадын саагуур ниидэн, хараа далда орошолой. Хорёодой мэргэн уурлаһандаа хүдөө доһолсо хашхараад, туруута мориндо гарташагүй, тураг шубуунда хүсэгдэшэгүй хурдан боро хүлэгөөрөө хоёр хара хирээе хойноһоонь намнажа хүсэбэ. Хурса хара нюдэдыень хургаараа түнхижэ абаад, һохор болоһон хоёр сагаан хурьгадайнгаа улхархайдань табижа, нюдэтэй болгобо.

Нүгэлтэ хара хирээнүүд хаагалаад, Хорёодой мэргэниие муулажа, үндэр тэнгэридээ зааба ха. Эсэгэ малаан тэнгэринь энэ хэрэг мүрдэхые үлэн хүхэ үлэгшэн хоёр шоные эльгээбэ. Шоно, хирээнүүд сугларжа, Хорёодой мэргэнэй хурдан боро хүлэгые барижа эдихэ гэлсэбэ. Арьяатан шоно, шонхор хирээнүүдэй хэлсэһэн хэлсээе зүүдэндээ хараһан, зүндөө үзэһэн Хорёодой мэргэн хурдан боро хүлэгөө хүрсэдээ барижа, нозог боро морёо ногоондо табяад хонобо ха.

Үүлэтэ харанхы һүни үлэн хоёр шоно талада табиһан мориень барижа, тамгүй эдижэрхёод тайга тээшэ талиигаа. Хорёодой мэргэн уурлажа, үндэр бородоо мордон, үлэнхэ шоные мүрдэн, үтэрхэн хойноһоонь дабхюулба. Байса үндэрэй арада, буртаг тайгын оёорто хоёр хүхэ шоные харайса дээрэнь хүсэжэ, бууса дээрэнь баряад, арһыень амидыгаар үбшэжэ абаад, ара тайгадань табижархёо һэн гэлсэхэ. Улаа нюсэгэн болоһон гарюуһан шононууд гангинан улилдаһаар ошожо, эсэгэ малаан тэнгэридээ Хорёодой мэргэниие муулажа гомдобо.

Үндэр тэнгэриин урда үнэн ушараа тайлбарилжа, зүбтэ болоһон Хорёодой мэргэн хонин төөлэй табюулһан гээ. Тэнүүл шоно, мяхаша хирээнүүд тэнгэриин хууляар шүүгдэжэ, зэмээ амасаа.

Тэрэ сагһаа хойшо улад зон улайша шоно, хирээнүүдые шоо үзэдэг, шоото харадаг, хюдан хороодог болоһон юм гэлсэдэг.

Хабаровска хизаарай драмын театрай артистнууд Улаан-Үдэдэ гастрольдо байха зуураа, В. Шавринай «Разбуженная совесть» гэжэ үшөө нэгэ зүжэг табиба. Түрүүн харуулһан зүжэгүүдтэнь адляар энэ спектаклииень республикымнай ниислэлэй ажалшад ехэ һонирхон хараба. Бэлиг шадабари ехэтэй артистнуудайнь һайнаар наададаг байһаниие хүнүүд магтана. РСФСР-эй габьяата артист Михаил Храбров илангаяа бэрхээр наадана. Ямаршье бэрхэшээл үзөөгүй, хүнгэхэнөөр ажаһуухые оролдодог зайгуул—Анатолий Сысоевой тэрэ ролиие ехэ шадабаритайгаар гүйсэдхэбэ.

Спектаклиин һүүлдэ харагшад нэрьемэ альга ташалгаар артистнуудта баяр хүргөө.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: РСФСР-эй габьяата артист Михаил Храбров А. Сысоевой роль гүйсэдхэжэ байна.

Ф. СОРОКИН.

ХЭРЭЭТЫНХИДЭЙ НЮТАГ ХЭЛЭН ТУХАЙ

Түрэл хэлэеэ шудалая

Бэшүүр һууринһаа баруун тээшээ 12—16 километрэй газарта Ара-Хэрээтэ, Хяла-Хэрээтэ, Үбэр-Хэрээтэ гэдэг гурбан буряад тосхон оршодог.

Сэлгеэ сагаан Хэрээтэ
Сабшэахан бороогоор гандаагүйл,
Санхирхан сэсэгээр халюуроод

Шэлдэгхэн бородом джаргалтыл... гээд эдэ гурбан тосхонуудта ажаһуудаг ашабгад үг гарбалтай буряадууд Хэрээтэ нютагаа магтажал үни удаанай дууладаг хаш.

Үе үеһөө домог болгон дамжуулагдаһан ууган аба ажынгаа үг гарбалые дуулаһанһаа мэдэхэ хүхэ сагаан аг-сахалтанууд эдэ нютагуудаар олон бии. Жэшээлбэл, Цэдэн Доржиев 85 наһатай хасаг, Номинов Дондог 84 наһатай хасаг, Цэбэн Доржиев 86 наһатай отог гэхэ мэтэ. Эдэ аг сагаан һахалтанууд үг гарбалаа хөөрэхэдөө: «Бидэн хадаа анхан бөөгэй хара мургэлтэй Байгал далайн эрье шадарһаа (зариманиинь Ольхон аралһаашье гэхэ гү) Хаанта засагы эгээн түрүүн ерэһэн сэрэгһээ (сахюур буугайнь галта тобшоһоонь гэхэ гү) тэрьедэжэ Хэрээтэ, Худэриин эдиин сагаан талануудаар нютагжаһан түүхэтэ гэхэ».

Хэрээтын ашабгад хэдэа дотороо сорьёл, байдал (баһа: шоно байдал), буян, талгэн, данчихан, олзуутха, хамчаэхэ, абаганад, шүмэлтан, харатан, далантан гэхэ мэтээр өөр яһанууд боложо таһарна.

Гадна ородой хаанай мэдэлдэ орохоһоо хойшо ашабгад буряадууд хасаг ба отог боложо һалаа юм байна. Хасаг ашабгадынь ородой хаанай сэрэгэй албатай байгаа. Долоон жэл шахуу атаман-урядниигаар ябаһан Доржиев Цэдэн (85 наһатай) ашабгад хасагуудай дуулдаг дуу хэлэжэ үгөө:

Аяар холын нютагһаа
Абал эджыгээ санахадам
Алаг дзүрхэм хүлбэрнэ
Хадзаар ногто хоёрһоо
Хадзага болоо моримнай
Буу һэлмэ хоёрһоо
Халджир болоо бэемнай
Элзэн хаанай албанда
Эрьюу болоо толгоймнай гэхэ мэтэ.

Ашабгад буряад, ородой гүрэнэй хилэ һахиха албата хасаг үүргэтэй болоһондоо, тэрэ сагһаа хойшо ородой нэрэ, обог, фамили абадаг гуримые дагажа, угай фамилинуудтай болошонхой. Орэд хасагуудай дуу болоод олонхи сэрэгэйшье, бэшэшье гурим ёһые сахидаг заншалтай болоһон байгаа гэхэ.

Хэлэнэйнь үгүүлбэриин талаар харахада иимэ байна: Хүдэри сомоной ашабгадуудай хэлэн хадаа сонгоол буряадай нютаг хэлэндэ үни холо сагһаа хойшо орошонхойнь мэдээжэ гүб даа. Харин Хэрээтын ашабгадуудай хэлэн зэргэлжэ һууһан гушад, ухаасай гарбалтай хориин буряаднарай хэлэнэй нүлөөндэ алиншье талаараа ашагүй орошоһон ха гэмээр.

Тиигэбэшье хори буряадай нютаг хэлэнһээ онсо өөр илгаатайнь тодорхойлмоор:

1. Хэрээтын ашабгад -дж-, -дз- африкадуудые хэрэглэнэ, жэшээлбэл: **Джил** бэри намда колхозһоо **дзуугаад** тухэриты пирээмэ үгэдэг байгаа. Маамамнай **иитэджи аджил хэджи** манаа тэдиэдэг байгаа байн **гэджи** мэдэг (Гэсэгмаа Сахитовагай үгэһөө).

2. Заримдаа -ш- абяанай орондо -ч- үгүүлэгдэнэ, жэшээлбэл: һөөджын (Сэлэнтын) дүүмэдэ Балта бэшээчи байгаал юм гэгчи. Танай тэндэ Добдоны Дудуу ехэ хуулинча хүн байтаа гэгчи. (Цэбэн Доржиевай үгэһөө).

3. -н- абяан үгэ соо эрэ, эмэ аялгануудай урда зөөлэнөөр хэлэгдэнэ: **нёднён** үбэл **нярай** байгоо доо (Жаргалова Даримын үгэһөө).

4. -л- абяан -д- болон -дж- африкадайшье гү, али йотированна аялгануудайшье урда зөөлэнөөр хэлэгдэнэ: хардзал, хардзын - эхиндэ харааегайн **дзуугы** больджомур. Хульлөө үмэдхэ юумэ хэрэгтэй. Морёо мотоциклһээ элюу (үлүү) эльбэг һанаха.

5. -т- абяан аялган абяануудай урда зөөлэнөөр хэлэгдэнэ: шэлдэг борым хатирхад шэдүүлхэш наһан байшал дээ. (Гэсэгмаа Сахитовагай дуулаһан дууһаа).

6. Өөртэ хамаадалай -аа- -ээ- залгалтануудай юумэнэй нэрэнүүд ехэнхидээ **-ээ** залгалтатай болошоно, жэшээлбэл: нюурээ, түрүүшээр, һүүлэнь хүлеэ угаа тэнэм (Сэсэгмаа Доржиевагай үгэһөө).

7. Причастиин өөртэ хамаадалайаа залгалта эхэнхи ушарта **-оо** болодог гэмээр, жэшээлхэдэ: миниихүбүүн **дзурахадоо** бэрхэ. Цэрэн абгайн гадзаахи гэры **дзадалхоо** ерээ гү? (Гэсэгмаа Сахитовагай үгэһөө).

8. Хамаанай надежэй **-ай**, **-эй** залгалта **-ы** боложо хубилна, жэшээлхэдэ: малы хойноһоо яба ябаһоор энэ болооб дээ.

9. Хандаһан формын-**аарай** гэһэн залгалтын-**ай**, **-нь** баһа-ы болоно, жэшээлхэдэ: ши маныхяар ябаары. Түмэр тэргээ үгөөры, түлеэ тээгээд үгэнэ, түрсэн дүүгээ үгөөры түры ёсоор абана (Гэсэгмаа Сахитовагай дуулаһан дуунһаа).

10. Хандаһан формын-**аарайгты** гэһэн залгалтын **айг**-нь үгэ соо хододоо унадаг янзатай, жэшээлбэл: Та манай центр Хэрээтын клубаар ябаарты, ошоорты (Шүмэлтэн Магбанай үгэһөө).

11. Хамтын надежэй-**тай** залгалта-**ты** болодог хэбэртэй, жэшээлбэл: Доржиев үбгэе ёһотыл атаман ябаһан хүн. Галты (түүдэбшын) наадаанда һайсал ябооб дээ. (Гэсэгмаа. Сахитовагай үгэһөө). Би наян гурбатыб, морин жэлтыб (Гармажаб Багабгаевай үгэһөө).

12. Зөбсөгэй надежэй **-аар** гэһэн залгалта хододоо **-оор** болошодог янзатай, жэшээлбэл: автобус Мангиртоор ябаад, хадын арын харгыгоор баруулоо (Нагмид Эрдынеевэй үгэһөө). Минии басаган экзаменээ дүрбэ табоор үгөөб гэджи бэшээ һэн (Гэсэгмаа Сахитовагай үгэһөө).

13. Хэрээтэ, Маягай ашабгадуудуруу гэхын орондо **гудруу** гэһэн дахуул үгэ хэрэглэдэг байна. Жэшээлбэл: Бэсүүр, Хуни (Хунила) тэрээ **гудруу** ниивэ абяашина **ханим** даа (хаям даа). (Надмид Эрдынеевэй үгэһөө).

Хэрээтын ашабгадуудай нютаг хэлэниинь иимэнүүд онсо өөр илгаатай байбашье, бэшэ хэлэлгынгээ хубинуудаар Хориин диалектдэ ородог Түгнэ, Хёлго буряадай нютаг хэлэндэ тон адли гэжэ тодорхойлмоор.

У-Ж. ДОНДУКОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.
Ара-Хэрээтэ тосхон.

ТУҺАТАЙ ЗҮБШЭЛ

Гэр таһалга соохи тамхинай утаа үгы болгохо гээ һаа бэлэн юм. Полотенец гү, али банида ороходоо хэрэглэдэг резинэ губка уһаар норгоод үлгэжэрхигты. Тиигээ һаатнай таһалга соотнай тамхинай утаан сэбэрлидэхэ.

* * *

Халуун утюгай крахмалдаһан хубсаһанда няалдахагүйн тулада крахмалдаа нэгэ заа дабһа нэмэгты.

* * *

Мохоо болоһон хайшаяа хурсадхаха гээ һаа, наждачна шэнэ саарһа хэдэн дахин хайшалагты. Тиихэдэ хайшатнай хурса болоод орхихо.

(Календарьһаа абтаба).

МОСКВА. «Чапаев» гэжэ уран һайханай кино манай ороной кинематографиин эгээл эрхим һайн картинануудай нэгэн болоно. Энэ оной сентябрь һарада тус киногой экран дээрэ харуулагдажа эхилһээр 30 жэл болохонь.

Зураг дээрэ: «Чапаев» киногой гол рольнуудые наадагшад: (зүүн гарһаа) РСФСР-эй габьяата артистка В. Мясникова (пулемётчица Анка), РСФСР-эй габьяата артист Л. Кмит (Петька), СССР-эй арадай артист Б. Бабочкин (Чапаев). Дээрэнь фильмын рижиссернууд С. ба Г. Васильевтанай портредууд.

ТАСС-ай фотохронико.

ҺҮБЭЛГЭН ЯМААН

Бишыхан онтохон

Нагэтэ зунай аяма халуун үдэр һургуулиин наһанай үхибүүд горхоной уһанда шунган сэнгэжэ байбад ха. Тэрэ үедэ адар томо хятаруухай эбэртэй бабана тэхэ, мухар ямаан хоёр горхоной тэг дунда, нарихан дугы дээрэ уулзашаба.

Һургуулиин үхибүүд эдэ бүгэдые адаглан хаража байха зуураа, «энэ хоёр яагша ааб» гэжэ бүри һонирхошобод ха.

Энэ хоёрой нагэниинь нүгөөдэдөө зай табиха болоол һаа, халтад гэһээр горхо руу оро сараагүй орошохо баатай болоно. Ямаан бодолгото болоһоншуу иишэ тиишээ хараашалан байтараа дугыгаа үнэрдэн үзөөд, гэнтэ толгойгоо гүдылгэн, дугы дээрэ хэбтэшэбэ.

Бабана тэхэдэ энэл хэрэгтэй байгаа. Тэрэ дары тэхэ ехэ болгоомжотойхоноор ямаан дээгүүр дамжан горхоной нүгөө бэедэ гарашаба. Ямааншье амиды мэндэ гэрхэн тээшээ гэдэр, гэдэр гэшхэлбэ.

— Яагаашье һүбэлгэн ямаан гээшэб!— гэжэ һурагшадай нагэниинь гайхашаа баран байһаар,—хэрбээ манай урда иимэ бэрхэшээлэй тохёолдошоо һаа яаха байбабди?—гээд нүхэд тээшээ хараад, харюу хүлеэн зогсобо.

А. ШАДАЕВ.

Байгал далайн загаһашад.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

ХИЛЫН САДАНАҺАА

АМГАЛАН ТАЙБАН БАЙХА ГЭҺЭН ПОЛИТИКА МАНДАНА

ПРАГА, июлиин 9. (ТАСС). Сэрэгэй академи дүүргэгшэдэй хүндэлэлдэ болоһон уулзалга дээрэ Н. С. Хрущевой хэлэһэн үгын гол удхые мүнөөдэр Чехословакиин түбэй газетэнүүд тунхаглаа.

Газетэнүүдэй гаршагууд иигэжэ бэшэгдэнхэй:

«СССР-эй гадаадын политика шэнэ илалта туйлаа» («Руде право»), «СССР-эй амгалан тайбан байха гэһэн политика мандана» («Праце»).

Советскэ правительствые толгойлогшо Азиин, Африкын, Латиин Америкын арадуудай сүлөөрэлгын тэмсэл һайшаагаад, Урда-Вьетнамай болон Урда-Корейн арадуудай тэмсэл дэмжэхэ шухала гэбэ. США-гай зүгһөө Кубын гүрэнэй бүрин бүтэн байлгые эбдэхэ болоо һаань, Карибска далайн оршондо торитой ехэ хойшолондо хүргэжэ болохо тухай Н. С. Хрущев тэмдэглэбэ,—гээд «Руде право» бэшэбэ.

Германиин хоёр гүрэнтэй эбэй договор баталжа, тэрэнэй үндэһэ һуури дээрэ Баруун Берлин тухай асуудал шиидхэхэ шухала байһан тухай Совет правительствые толгойлогшо дахяад анхарал хандуулба гэжэ газетэ заана.

Томо томо гаршагтайгаар бэшэнэ

КАИР, июлиин 9. (ТАСС). Сэрэгэй академи дүүргэгшэдые хүндэлжэ, Кремль соо болоһон уулзалга дээрэ Н. С. Хрушевой хэлэһэн үгын гол удхые Каирай газетэнүүд эхин нюуртаа томо томо гаршагтайгаар тунхаглана.

Советскэ Союз гээшэ булимтаралгын дайнда эсэргүүсэдэг юм, тэдэ дарлагдаһан арадуудай колонизаторнуудта болон империалистнуудта—өөһэдыгөө дарлагшадта эсэргүүсэн тэмсэхээр бодоходонь тиимэ дайниие Советскэ Союз үнэнтэ зүб гэжэ тоолодог юм гэжэ Н. С. Хрущевой хэлэһэниие газетэнүүд онсо тэмдэглэнэ. Мүн тэрэшэлэн колонизаторнуудые намнажа һалгаахын түлөө тэмсэжэ байһан араб арадуудай талые Советскэ Союз баримталха юм гэһэн Н. С. Хрущевой үгэнүүдые газетэнүүд тэмдэглэнэ.

В. Николаева-Терешковада Галаберай шан үгтөө

ПАРИЖ, июлиин 9. (ТАСС). 1964 оной астроновтикын талаар Галаберай уласхоорондын шан үнгэрэгшэ жэлдэ дэлхэйе тойрон замбуулин уруу ниидэһэнэйнь түлөө дэлхэй дээрэхи эгээн түрүүшын эхэнэр-космонавт Валентина Николаева-Терешковада үгтөө. Мүн тэрэшэлэн энэ жэлдэ американска профессор Пикеринг гэгшэ Венерэ одониие шэнжэлэн үзэхэ хүдэлмэри хэһэнэйнь түлөө Галаберай шанда хүртэһэн байха юм.

Галаберай уласхоорондын шангые 1957 ондо Франциин томохон промышленна предприятинуудай эзэн Галабер гэгшэ бии болгоод, тэрэниие замбуулин шэнжэлэн үзэхэ дүшаа элитэ ехэ габьяатай байһанайнь түлөө үгтэдэг юм. Энэ шанда хүртэгшэдэй дунда түрүүшын совет космонавт Юрий Гагарин, мүн совет эрдэмтэд Алла Масевич, Ари Штернфельд, Америкын космонавт Джон Гленн гэгшэд бии.

Совет балет һайшаан харана

РЕЙКЬЯВИК, июлиин 9. (ТАСС-ай корр.). Эндэ Т. Г. Шевченкын нэрэмжэтэ Киевэй оперо, баледэй академическэ театрай балетнэ бүлэгөөрхии наада гаргажа дүүргэбэ. Совет артистнууд долоо дахин наадажа, тэдэниие хүн зон угаа ехээр һонирхон хараа. Национальна театр соо болоһон түгэсхэлэй концерт дээрэ Исландиин президент А. Аусгейрссон, худалдаа наймаанай болон культурын министр Г. Гисласон, Исландиин мэдээжэ уран зохёолшо Халлдор Лакснесс гэгшэд байлсаа.

Газетэнүүдэй нэгэн һаналтайгаар бэшэһэнэйнь ёһоор, Киевэй баледэй эндэ ерэлгэ Исландиин соёл болбосоролой ажабайдалда үни холо үзэгдөөгүй ехэ ушарал болобо тээшэ. Совет артистнуудта иигэжэ ехээр альгаа ташаһан шэнгеэр Исландиин хүн зон ондоо ямаршье артистнуудые һайшаагаагүй юм гэжэ шэнжэлэл бэшэгшэд мэдүүлнэ.

Үсэгэлдэр совет артистнууд Исландиһаа мордобо.

Америкын хэтэрхээшүүлэй һэнгэргүй ааша

НЬЮ-ЙОРК, июлиин 8. (ТАСС). Миссисипи штадай Мак-Комб гэжэ хотодо Америкын үндэһэ яһанай илгаа гаргагшад энээндэ эсэргүүсэн тэмсэжэ байгаа студентнэрэй түрүү үзэлтэ эмхи зургаанай тэндэхи нютагай таһагай байдаг байшанда мүнөөдэр тэһэрэлгэ хэһэн байгаа.

Редактор
Ц. О. ОЧИРОВ.

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора—23-67, зам. редактора—38-42, зам. редактора—35-84, секретариата—27-37, отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни—47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни—48-89, 33-61, корректорская—35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологического—24-74, советского строительства и быта—34-93, рабселькоров и писем—25—41, 38-30, информации—32-74 и пересодов—34-05.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

Н00163. Зак. № 701.